

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRIMÁRNÍ PEDAGOGIKY

VERONIKA HOMOLKOVÁ
IV. ročník – prezenční studium
Obor: Učitelství pro 1. stupeň základních škol

**Nadané děti v primární škole v kontextu
současné školské reformy**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: PhDr. Martina Fasnerová, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce, za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Olomouci dne 8. 4. 2011

.....

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce paní PhDr. Martině Fasnerové, Ph.D. za vedení, cenné rady, připomínky a čas, který mi věnovala. Poděkování patří rovněž mé rodině za vytrvalou podporu.

Obsah

Úvod.....	5
1 Nadání a talent.....	6
1.1 Pohled do historie nadání a talentu.....	7
1.2 Definice nadání a talentu	9
1.3 Modely nadání.....	12
1.3.1 Renzulliho model nadání.....	12
1.3.2 Mönksův model nadání.....	12
1.4 Druhy nadání.....	13
2 Osobnostně-sociální charakteristika nadaných žáků.....	16
2.1 Charakteristika nadaných dětí.....	17
2.2 Rozpoznání talentu.....	19
2.3 Rozvoj schopností u nadaných dětí.....	21
2.4 Problémy u talentovaných žáků.....	23
3 Vliv dědičnosti a rodiny na nadané dítě.....	26
3.1 Dědičnost u nadaných jedinců.....	27
3.2 Rodina talentovaného dítěte.....	28
4 Vzdělávání nadaných žáků.....	32
4.1 Změna kurikula pro talentované děti.....	33
4.1.1 Individuální vzdělávací program.....	34
4.2 Škola jako realizátor rozvoje nadaných žáků.....	35
4.3 Selektce školního institutu pro talentované jedince.....	37
4.4 Možnosti vzdělávání nadaných žáků.....	38
5 Úloha motivace a hry při vyučování nadaných žáků.....	44
5.1 Motivace.....	45
5.2 Hra.....	46
5.3 Zájmy.....	48
6 Soubor motivačních her.....	50
6.1 Metodické listy.....	50
6.2 Použité metody.....	59
6.3 Popis účastníků her.....	59
6.4 Grafické znázornění výsledků.....	63
6.5 Efektivnost použitých her.....	71
Závěr.....	78
Seznam použité literatury.....	79
Seznam příloh.....	85

Úvod

Tématem diplomové práce jsou Nadané děti v primární škole v kontextu současné školské reformy. Důvodem, proč jsem si zvolila tento námět, je zájem o nadané žáky a práci s nimi. Problematika talentovaných jedinců mě oslovila již na počátku studia, kdy jsem se zúčastnila náslechové praxe ve třídě speciálně vymezené pro nadané žáky.

Jako budoucí učitelka se ve výchovně-vzdělávacím procesu setkám s různými typy talentovaných žáků. Plně si uvědomuji nutnost odlišného přístupu při práci s nadanými dětmi, které jsou stanoveny v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání.

Navštěvovala jsem Základní školu Hálkova v Olomouci, kde jsem pozorovala a studovala chování a jednání dětí s talentem. Zjistila jsem, jak je obtížné žáky vhodně motivovat. Proto jsem se rozhodla vytvořit soubor motivačních her určených pro stimulaci nadaných jedinců.

Cílem předkládané diplomové práce je na základě odborné literatury nastínit problematiku nadání. Dalším cílem je vytvoření didaktických her, které mají za úkol aktivizovat a stimulovat žákovu pozornost.

Diplomová práce je členěna do šesti kapitol. Nejprve se věnuji historii talentu, vymezím pojmy a uvedu definice nadání. Dále se zabývám druhy nadání, charakteristice talentovaného jedince, rozpoznání talentu, vlivu rodiny a dědičnosti na rozvoj mimořádných schopností a dovedností nadaného jedince a uvedu možnosti vzdělávání talentovaných žáků na základních školách. Teoretická část diplomové práce směřuje k poučení o specifikách nadaných dětí. Nedílnou součástí je začlenění talentovaných žáků do Školního vzdělávacího programu.

Šestá kapitola obsahuje hlavní část diplomové práce, ve které zpracuji soubor motivačních her určených pro žáky s talentem, které mají posílit a rozšířit slovní zásobu, schopnost logického uvažování a dovednost koncentrace na stanovenou činnost či úkol. Při vytváření her vycházím ze svých předchozích zkušeností a pozorování nadaných žáků.

1 NADÁNÍ A TALENT

Problematika mimořádných schopností a dovedností není jen rámcově ohraničená věda. Postihuje široké spektrum výzkumných a badatelských metod, které mají za úkol rozšířit povědomí společnosti o vztahu nadání s výjimečnými vlastnostmi. V základních poznatcích je zaměřena na rozumové, intelektuální, inteligenční, fyzické, sportovní, umělecké a jiné akty lidského chování a jednání. Současné studie se snaží o sjednocení poznatků ze všech vědních disciplín o člověku a zvířectvu (Dočkal aj., 1987).

Pojmy génius, genialita, nadání, talent a mimořádné vlohy nebyly v historii lidstva známé a běžně rozšířené jevy v lidské komunikaci. Jejich význam se postupně formoval a přetvářel společně s kulturou společnosti. Vznikla řada definic, která vystihuje a vyobrazuje výše uvedené jevy. Vymezení se stylizovala prostřednictvím dychtivosti a touhy člověka po nabytí zkušeností z neprobádaných oblastí.

„Většina autorů v tvorbě viděla svobodu vyjádření lidského ducha, nesvázaného objektivními zákony, nepoddávajícího se naučené analýze, ideje a efektivnosti“ (Ponomarev aj., 1990, s. 3).

Na budování teoretických základů, postojů a přístupů k problematice mimořádných vloh vyskytujících se u jedinců s talentem se nejvíce podílelo dvacáté století a to díky rozvoji pedagogických, psychologických a filozofických disciplín. Nadání se v dnešní kulturní společnosti stalo jedním z hlavních témat určených k podrobnějšímu výzkumu. Bádání se organizuje a utváří prostřednictvím reform ve výchovně-vzdělávacím systému. Hříbková uvádí a vyzdvihuje *„naléhavost potřeby zabývat se touto problematikou na teoretické úrovni a věnovat se jí rovněž výzkumně“ (Hříbková, 2005, s. 5).*

V následujících kapitolách předkládané diplomové práce se budeme zabývat a podrobněji rozvíjet historické souvislosti spojené s nadáním, vytyčíme několik důležitých definic talentu a nadání, v odborné literatuře vyhledáme možné odlišnosti ve formulaci těchto pojmů a určíme druhy mimořádných vlastností, schopností i dovedností vyskytujících se u žáků s nadáním.

1.1 Pohled do historie nadání a talentu

Jak v současnosti, tak i minulé době se ve společnosti vyskytovali lidé, jejichž schopnosti či dovednosti převyšovaly konání běžné vrstvy obyvatelstva. V minulosti se nadaným lidem nevěnovalo tolik odborníků na tuto problematiku jako doposud. Jedinci s talentem se neshromažďovali do skupin, nezakládali vědecké spolky, ani se jim nedostávalo prostoru k možnému rozvoji výjimečných vlastností. Více o problematice historického vývoje nadání rozvíjíme v následujícím textu předkládané diplomové práce.

Podle dostupných zdrojů jsme zjistili, že se lidé s nadprůměrnými vlastnostmi vyskytovali již v dávných dobách. Jejich talent byl vysvětlován darem od bohů, nikoli působením dědičnosti či rodinné výchovy. Podle historických pramenů se již ve starém Řecku Aristoteles, významný filozof, zabýval problémem mimořádného nadání (Jurášková, 2003).

Ve stejném časovém rozmezí se talent používal jako určitý díl hmotnosti a později se z něj stal prostředek a předmět sloužící k finanční transakci mezi obchodníky i mezi obyčejnými lidmi. V současné době se tento výraz užívá v jiném smyslu, a to k označení jedince, který vyniká mimořádnými schopnostmi a dovednostmi (Dočkal, 2005).

Historické kořeny neobyčejně vyvinutých vlastností, schopností a dovedností, které se vyskytovaly u malého počtu obyvatel, sahají hluboko do minulosti lidské kultury. U všech jedinců, kteří oplývali mimořádným nadáním, se výjimečné vlohy rozvíjely prostřednictvím různých stylů a směrů výchovy, vzdělávání či pomocí praktických činností. V současné době stále více pedagogických a psychologických pracovníků tuto problematiku zkoumá a vytváří možnosti vyššího rozvoje neobyčejných vloh a zabývají se také nutností včasné identifikace talentovaných dětí, žáků a jedinců.

V minulosti si lidé vytvořili systém přijímacích zkoušek pro uchazeče o zaměstnání ve státní správě, které měly posoudit úroveň mimořádných schopností a dovedností u jedinců s nadáním. Systém se uplatnil ve dvanáctém století před naším letopočtem na území staré Číny, odkud se dál rozšířil do všech světových stran (Dočkal aj., 1987).

Ve starověku byla fyzická zručnost a dovednost vyzdvihována nad ostatní druhy nadání, zatímco výtvarné a sochařské vlohy byly mírně potlačovány. Až

počátkem osmnáctého století se umělecký talent zařadil do rovnoprávné kategorie druhů a typů mimořádných vloh (Dočkal, 1983).

Rozčleněním na druhy a podskupiny druhů mimořádných vlastností, schopností a dovedností se budeme věnovat a dále je podrobněji zkoumat v následujících kapitolách.

Značný rozmach myšlenkových operací a zájmu o nadání, talentu a genialitě se utvářel v devatenáctém století, a to díky rozkvětu některých farmaceutických i přírodovědných disciplín a zájmu o studium živé přírody. V této době bylo nejvíce pozornosti věnováno dospělému jedinci a k pojmenování jeho mimořádných vloh bylo užíváno slovo *génius*. V pozadí nezůstával zájem o děti, žáky a studenty, kteří vysokou měrou přesahovali ostatní populaci ve znalostech, schopnostech či dovednostech a podobný člověk byl označován za „*zázračné dítě*“ dané doby (Hříbková, 2005, s. 13).

Již v minulosti se utvářely první pokusy o definování či identifikování talentu u dítěte, žáka či jedince s mimořádně vyvinutými vlastnostmi, schopnostmi či dovednostmi. Snaha po rozvoji vědomostního nadání se uskutečnila prostřednictvím výchovně-vzdělávacího konání ve školních institucích. Jedinec s talentem, již za dob vzniku vzdělávacích zařízení, mohl rozvíjet své výjimečné vlohy prostřednictvím aktivního trávení volnočasových činností určených výhradně na rozvoj reálné práce s předměty či pomocí odborné specializace v řemeslných aktivitách. V následujícím textu se blíže seznámíme s vývojem vztahu k nadaným žákům s mimořádnými schopnostmi.

Od dvacátého století po současnost se také setkáváme s mimořádně nadanými jedinci a s odlišnostmi v jejich vlastnostech či schopnostech. V tomto období se pozornost obrací spíše na mládež s mimořádnými vlohami a vlastnostmi v mladším školním věku. Do popředí péče o nadané děti, žáky a studenty se staví významní myslitelé, psychologové, pedagogové a filozofové z celého světa. Za pokrok v oblasti talentu se považuje vznik pojmu inteligence a následně využití inteligenčních testů při identifikování mimořádných vloh u jedinců s talentem (Hříbková, 2009).

Při nezdárném překlenutí problémů a neschopnosti smířit se s neúspěchem při činnostech či dovednostech se již v mladším školním věku mohou u psychicky slabších dětí vyskytnout duševní poruchy, které přetrvávají až do zralého věku mimořádně talentovaného člověka. Ve dvacátém století vznikla nová cesta k poznání

člověka s názvem psychoanalýza. Zmíněná věda přetrvává do současnosti. „*Nadání by se dalo psychoanalyticky vysvětlit jako šťastné překonání konfliktů mezi pudy a rozumem*“ (Dočkal, 1983, s. 20).

S problematikou stanovení definic pro pojmy nadání a talent budeme ještě zabývat v následujících kapitolách, kde uvedeme různé směry a pohledy na vztahy mezi koncepty a určíme stanoviska, která zapříčinila vznik výrazů nadání, talent a génius.

1.2 Definice nadání a talentu

Ve starověké kultuře se poprvé objevil pojem nadání a pokusy o jeho definování. Génius a genialita byly označovány za nové výrazy, díky kterým se obohatil jazyk v osmnáctém a devatenáctém století (Dočkal aj., 1987).

Pro termín nadání a talent se v odborné literatuře vyskytuje mnoho rozličných definic, které popisují výše uvedené jevy. Je velice nesnadné vyslovit jednoznačné stanovisko označující tento pojem.

Stručný psychologický slovník (1987, s. 120) definuje nadání jako:

„A) kvalitativně osobitý souhrn schopností, které podmiňují úspěšné vykonávání činnosti;

B) všeobecné schopnosti nebo všeobecné prvky schopností, které podmiňují možnosti subjektu, úroveň a osobitosti jeho činnosti;

C) rozumový potenciál nebo inteligenci, celostní individuální charakteristiku poznávacích možností a schopností učit se;

D) souhrn vloh, vrozených daností, projev úrovně a osobností vrozených předpokladů;

E) talent, existence vnitřních podmínek na dosažení vynikajících výsledků v činnosti.

“ Schopnosti a dovednosti vyvinuté na vyšší úrovni kompenzují nedostatky méně rozvitých vloh, a proto je nutné věnovat více vědecké a odborné pozornosti ve společnosti možností nadprůměrného rozvoje vlastností i schopností jedinců s nadáním. Ve svém obsahu poukazuje na globální vztah schopností a mnohoznačnost pojmu nadání.

Fyzické i psychické nevšední schopnosti a dovednosti jsou spojovány s dětmi, žáky a studenty, kteří se vyznačují abnormálním konáním a jednáním při činnostech. Pro vysvětlení pojmu nadání a talent použil Hartl formulaci slov, která slouží k elementárnímu vyjádření definice. „*Soubor vloh jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností*“ (Hartl, 1993, s. 116).

Stanovování různorodých definic pro pojmy nadání a talent neslouží pouze k vědeckým účelům, ale prostřednictvím mnohoznačného pojmenování výše uvedených výrazů dochází k přesnějšímu vyhledávání a kvalitnějšímu popisu neobyčejných schopností u jedinců s výjimečnými vlohami. Možnostem i způsobům identifikace a diagnostikování mimořádných vlastností, schopností i dovedností a dopadem určení nevhodného druhu činností sloužících k rozvoji talentovaného žáka, či dokonce zamítnutím diagnostikování nadaného jedince příslušnými institucemi, se budeme dále zabývat i hlouběji rozvíjet v následujících kapitolách předkládané diplomové práce.

Ve vědecké i odborné literatuře se vyskytuje mnoho způsobů pro vyjádření pojmů nadání a talent. Paradigma čtyř definic výše uvedených pojmů (Mönks, Ypenburg, 2002):

- A) Prvky činnostního charakteru lze již v raném věku odhalit. Jedná se o rozumové schopnosti, které se během lidského vývoje dále neproměňují;
- B) Systém poznávacích aktivit mimořádně nadaného žáka se zaměřuje na získávání a zpracování myšlenkových operací;
- C) Prvky praktických aktivit znázorňují přijímání a rozvíjení vloh nadaného dítěte prostřednictvím vnějších vlivů;
- D) Prvky kolektivních činností je nezbytné sloučit se společenskými a individuálními faktory ve výchovně vzdělávacím prostředí určeném výhradně pro mimořádně talentované žáky.

Definice, která popisuje výše uvedené termíny, je zahrnuta do následujícího textu. Pro definování talentu se ustálily poučky, které slouží k přesnějšímu pojmenování konceptů. Dočkal blíže charakterizuje výrazy a předkládá obecnou definici pro mimořádné vlohy. Popisuje, že „*nadání chápeme jako složku osobnosti člověka, která je zodpovědná za regulaci jeho činnosti, a to jak v kvalitativním tak i v kvantitativním významu*“ a dále uvádí, že „*nadání je vlastnost, která umožňuje výjimečné, nadprůměrné výkony v některých společensky vysoko hodnocených oblastech života*“ (Dočkal aj., 1987, s. 25).

V některých textech odborné literatury se vyskytuje terminologická nejednotnost pojmů nadání a talent. Tato koncepce se může prolínat či stát samostatně. Možnosti rozlišení výše uvedených pojmů uvádí Sejvalová, která se domnívá, že je zapotřebí „*užívat pojmu nadání pro akademické disciplíny a talent pro umělecké a sportovní obory.*“ (Sejvalová, 2004, s. 11).

Porterová využívá pro bližší určení a vysvětlení pojmů nadání a talent definice, která jednoznačně vymezuje pojmy a uvádí, že „*nadané děti jsou ty, které mají proti svým vrstevníkům vzhledem na svoji kapacitu výrazný náskok v tempu a komplexnosti učení v některých z oblastí, které jsou ceněny a podporovány jejich sociokulturou.*“ A dále popisuje schopnosti nadaných jedinců jako: „*výkony, které jsou kvalitativně nebo kvantitativně výjimečné proti vrstevníkům*“ (Porterová, 1999, s. 33, cit. Jurášková, 2003, s. 21).

Někteří z autorů odborné literatury zachycují pojmy nadání a talent jako synonymní výrazy. V následujícím textu předkládané diplomové práce určíme příklady autorů, kteří pracují s výše uvedenými výrazy jako synonymy, či je užívají jako rozdílná slova. Autoři odborné literatury Mönks a Ypenburg nerozlišují termíny nadání a talent, tedy nevnímají rozlišení mezi výše uvedenými pojmy. Dočkal také shledává koncept identický a užívá slova jako ekvivalentní výrazy. Dalšími významnými autory textů o mimořádných vlastnostech jedinců s talentem jsou Fořtík a Fořtíková. Tito tvůrci odborné literatury se taktéž přiklánějí k podobnému názoru a užívají pojmy nadání a talent jako totožné výrazy. Při setkání s pojmy mají na mysli výjimečného jedince.

„*Nadání a talent se běžně definují jako schopnosti vyššího řádu, přičemž talent se obvykle chápe jako nadřazený nadání. Ve skutečnosti se oba pojmy vztahují nejen na schopnosti, ale na celou osobnost*“ dítěte, žáka i jedince s mimořádnými vlastnostmi i schopnostmi a dále uvádí, že „*pojem nadání sám o sobě vyjadřuje něco dané – dané už od začátku. Naproti tomu talent představuje jistou devizu, při které není zřejmé, či jde o dané, nebo postupně rozvíjené kvality*“ (Musil, 1989, s. 64).

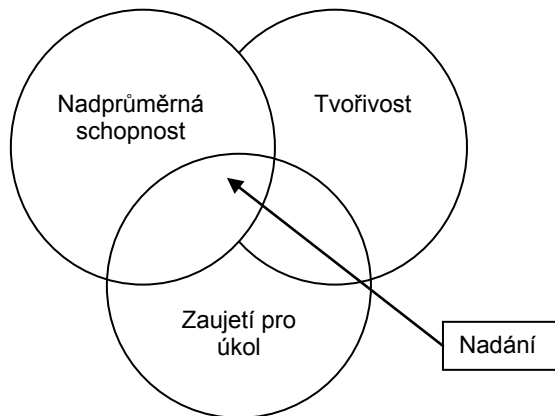
V předchozích i v následujících kapitolách předkládané diplomové práce užíváme pojmy nadání a talent, pouze pro určení jedinců s mimořádnými vlastnostmi, schopnostmi a dovednostmi, jako synonymní výrazy. V dalším textu se budeme zabývat globálnímu složení pojmu nadání.

1.3 Modely nadání

Modely nadání se vyskytují v rozličných podobách a složitostech. Jedná se o možnost zkoumání intelektových a méně rozumově vyspělých zákonitostí. Mají též rozsáhlé pole působnosti ve speciálních skupinách a oblastech nadání (Machů, 2006).

1.3.1 Renzulliho model tří kruhů

Hojně předkládaný model, který svou výstižností zahrnuje širokou škálu aspektů nadání, pochází ze Spojených států amerických. Renzulliho model tří kruhů předkládá souhru tří základních prvků sloužících k sestavení celkového obrazu o nadaném jedinci. „Renzulli vytvořil model skládající se z interakce tří znaků osobnosti: nadprůměrné intelektové schopnosti, tvořivosti, motivace“ (Renzulli in Jurášková, 2003, s. 24).

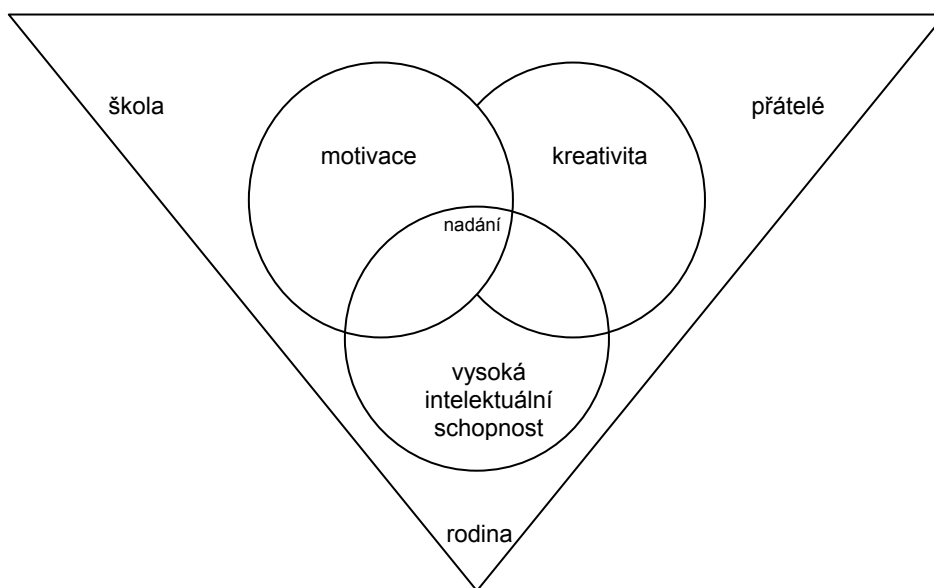

Obrázek 1: Renzulliho model tří kruhů

1.3.2 Mönksův model nadání

Mönksův model nadání spojuje základní faktory nadané osobnosti a vnější činitele, které jsou s jedincem v přímém kontaktu. Motivace, kreativita a vysoká

intelektuální schopnost je v interakci se školou, rodinou a přáteli. Mimořádně vyvinutá inteligence je podkladem pro rozvoj rozumových schopností. Pod pojmem motivace se rozumí radost z práce, překonání překážek a schopnost plánovat budoucnost. Kreativita se formuluje jako způsobilost produkovat nové nápady a způsoby řešení. S tvořivostí je spjata produktivní myšlení, které je vysoce ceněné. Vlohy se nemohou rozvinout, pokud jedinec není schopen vytvořit si správné vztahy se širším sociálním prostředím (Mönks, Ypenburg, 2002).

Obrázek 2: Mönksův model nadání

Vědci v současné době jsou schopni změřit kvalitu kreativního myšlení, chování a jednání žáků s mimořádnými schopnostmi prostřednictvím testů, které „*poskytují užitečné výsledky potenciálu pro kreativní myšlení*“ (Runco, 1992, s. 257, cit. Schwartz, 1994, s. 19)

1.4 Druhy nadání

V předcházejících kapitolách předkládané diplomové práce jsme se již zmínili o historických souvislostech a důležitých záležitostech vztahujících se k pojmům

nadání a talent, v nichž jsme se zabývali dějinami nadání. Bylo běžnou praxí vyčleňovat či nadřazovat některé druhy a skupiny nadání před ostatními, které byly považovány za podružné.

Při členění na druhy mimořádných schopností se pozornost zaměřuje na kategorizaci činností. Přistupuje k výjimečným vlohám jako ke klasifikaci celku lidské osobnosti. Hlavní myšlenka nespočívá v zaznamenání rozvoje struktury talentu, ale do značné míry záleží na tom, v jakém odvětví jej může nejlépe využít a poskytnout tak základ pro možný rozvoj nadání. Neobyčejně nadaný jedinec není ohraničen jen jednou mimořádnou vlastností, ale také neoplývá talentem ve všech skupinách činností a schopností (Dočkal aj., 1987).

Existuje mnoho kategorií mimořádných vloh, které se vyskytují u jedinců s talentem. Jednotlivé třídy nadání nejdou samostatně vedle sebe. Prolínají se a vzájemně se doplňují. V následujícím textu se blíže seznámíme s typy talentu.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (2007, s. 112) (dále i RVP ZV) je uvedeno, že *„mimořádně nadaný žák může disponovat jedním, ale i několika druhy nadání“* a dále blíže určuje, specifikuje a definuje pojmy nadání a talent jako *„soubor schopností, které umožňují jedinci dosahovat výkonů nad rámec běžného průměru populace.“*

Druhy nadání se podle Dočkala (2005, s. 52) dělí na možnosti uplatnění ve schopnostech: *„pohybových, uměleckých, intelektových“* a dále i v *„praktických.“* Dále se základní rozdělení rozšiřuje a konkretizuje se jeho význam. Do oblasti pohybového nadání se zahrnují sportovní a taneční činnosti. K uměleckým vlohám se připojují hudební, výtvarné a literárně dramatické schopnosti. Ke druhům intelektového talentu se přiřčují technické, matematické, vědecké a jazykové činnosti. Do mimořádných schopností praktických se zařazují manuální a sociální způsobilosti.

Tytéž podkategorie základního členění talentu se mohou vyskytovat jednotlivě nebo se mohou znázornit ve více druzích nadání.

Pojem, který dosud nebyl zmíněn a který má stejně význačnou pozici jako výrazy nadání a talent, je tvořivost. Kreativita tvoří součást všech typů mimořádných vlastností, schopností a dovedností, ale můžeme ji považovat také za samostatnou kategorii určenou k bližšímu bádání (Dočkal, 2005).

V textu výše zmíněných kapitol jsme se zaměřili na teoretický základ nadání. Nastínili jsme časové zařazení v dějinách nadání i historické souvislosti mezi

jednotlivými událostmi odehraných v minulosti. Považovali jsme za prvořadé definovat základní pojmy a vystihnout myšlenky několika odborníků na dané téma. V předkládané diplomové práci naznačujeme možnost rozdílných pohledů na výrazy nadání a talent. Modely nadání komplexně určují, které z faktorů participují a ovlivňují mimořádné vlohy. Zmínili jsme se též o rozdělení talentu na kategorie. Rozštěpení na skupiny není jednoznačné. Třídy se společně podílejí na vytvoření globálního pohledu na nadané osobnosti.

Od výše zmíněných a blíže definovaných základních prvků se přeneseme do myšlení, chování a jednání lidí s talentem. V následujících kapitolách diplomové práce se budeme zabývat psychologií nadaného jedince s využíváním teoretických znalostí, ve které blíže specifikujeme úlohu pedagogického působení a vliv psychologie ve školní praxi na žáky s mimořádnými vlastnostmi, schopnostmi a dovednostmi (Dočkal aj., 1987).

V následujících kapitolách pak určíme charakteristické znaky talentovaných dětí, žáků a jedinců s nadáním. Na základě určení příznačných vlastností provedeme identifikaci talentovaných žáků s neobyčejnými vlohami.

Stanovíme také možnosti osobního rozvoje žáků s mimořádnými vlastnostmi a reálné přístupy k těmto jedincům. Upozorníme na nutnost rozvoje, speciální zacházení s nadanými lidmi a potřebu přizpůsobit výchovně-vzdělávací program potřebám nadaných dětí.

Vytyčíme problémy a deficity dětí se speciálními schopnostmi. Akceptujeme přístup odborníků na speciální pedagogiku a vzdělávání k neobyčejným vlastnostem talentovaných jedinců. Popíšeme několik problémových projevů chování a jednání nadaných žáků ve výchovně-vzdělávacím zařízení. Budeme se zabývat účinky motivačního působení a nutností podněcujícího prostředí na žáky s mimořádnými schopnostmi a dovednostmi.

2 OSOBNOSTNĚ-SOCIÁLNÍ CHARAKTERISTIKA NADNÝCH ŽÁKŮ

Vědní disciplína, která se zabývá všemi aspekty mimořádných schopností a dovedností, se nazývá psychologie nadání. Tato vědní disciplína aplikuje poznatky získané z teoretických studií do praktických činností, postojů, dovedností a schopností. Jedná se o speciální oblast psychologie zabývající se identifikací talentovaných dětí, kategoriemi nadání, rozvíjením výjimečných schopností a charakterizováním osobnostních vlastností jedinců, kteří vynikají výjimečnými vlohami (Dočkal aj., 1987).

Jedinec s mimořádně vyvinutými vlohami nemusí oplývat všemi charakteristickými rysy talentu, jež uvádíme v následujícím textu. Popisy povahových vlastností se vztahují k dítěti v mladším i starším školním věku. V jednotlivých etapách lidského vývoje se postoje, názory, schopnosti a dovednosti přetváří a rozvíjí. Přesto se u některých jedinců vyskytují stejné či podobné rysy osobnosti, na základě kterých se prostřednictvím diagnostiky identifikuje nadání. O určování talentu u dětí se budeme zabývat v následujících kapitolách.

Mnoho autorů odborných publikací, psychologů a pedagogických pracovníků se již dlouhá léta snaží vymezit typické znaky dětí s mimořádnými schopnostmi. Vytvořit jednotnou klasifikaci uzpůsobenou pro jednoznačnou identifikaci nadaných jedinců není možné. Lidé oplývající talentem nejsou homogenní kategorií s identickými znaky. Odborníci na problematiku nadání dále analyzují tyto skupiny, zabývají se projevy nadprůměrných vloh, identifikací a rozsahem nadání (Fořtík, Fořtíková, 2007).

V současném období lidské existence se stále početnější skupina vědeckých pracovníků zabývajících se problematikou nadání, talentu a mimořádných vloh, zaměřuje na potřebu diagnózy těchto nadprůměrných jevů. V dnešní době převládá charakteristika výjimečných schopností, která utváří profil nadání z pohledu inteligenčního. Jedincům, kterým nebylo propůjčeno rozumové nadání, se nedostalo tolik porozumění i možností vývoje mimořádných vlastností, schopností i dovedností a tím utrpěly jejich neobyčejné vlohy. Při zamezení rozvoje nadprůměrných schopností se mohou vyvinout problematické postoje a způsoby vnímání popsané v následujících kapitolách (Portešová, 2009).

Možnostmi identifikace nadání, individuálními a typickými vlastnostmi jedinců s nadprůměrnými vlohami, charakteristikou podstatných znaků talentu, způsoby rozmachu schopností, stanovení příčin základních problémů vyskytujících se u nadaných dětí, žáků a dospívajících se budeme zabývat a dále je rozvíjet v následujících kapitolách předkládané diplomové práce.

2.1 Charakteristika nadaných dětí

Hlavní a typické znaky převládající u nadaných jedinců, podle kterých se talent může přesněji identifikovat a pojmenovat, předkládáme v následujícím textu. Při nerozvíjení mimořádných vloh může dojít k vývojové poruše u nadaných dětí. Charakteristickým projevem jedince s talentem je zaměření pozornosti na koníčky a záliby, které neodpovídají zálibám dětí v průměrné běžné populaci v jejich věkových normách. Žáci, kteří oplývají neobyčejnými vlohami, mají mnoho zájmů z různých odvětví. Dříve než jiné děti touží po přesných a jednoznačných odpovědích na svoje otázky a ptát se nepřestávají ani v pokročilém věku. Nadaní jedinci kladou na rodičům příbuzným a pedagogům složité otázky týkající se dávné historie, smyslu života a daleké budoucnosti. Talentovaný jedinec je hyperaktivní a zdá se, že překypuje energií. Rodiče i pedagogové musí mimořádnou měrou dohlížet na dodržování spánkového a klidového režimu během denních aktivit nadaných dětí. Žáci, u kterých bylo definováno nadání, jsou schopni udržet pozornost na více činnostech zároveň a při verbálním vysvětlování vkládají do běžné mluvy vtipné poznámky nezvyklého charakteru. Talentovaní jedinci se vymykají pozoruhodnou pamětí. Snaží se činnosti zvládat na vysoké úrovni a zapojit tak nanejvýš svých schopností. Nadané děti umějí psát a číst dříve než méně nadané děti. Talent pro matematiku se projevuje již v útlém věku jedince, který se vyznačuje vlastními způsoby počítání. Žáci mají rozsáhlou slovní zásobu, ale neumí všechny výrazy využít v běžném hovoru se spolužáky, rodiči i pedagogy. Talentovaným dětem se rychleji rozvíjí jemná motorika a orientují se v příčinách i následcích problémů. Pohybový talent se u dětí s mimořádnými schopnostmi vykazuje již ve věku, kdy se učí stát a chodit; (Mönks, Ypenburg, 2002).

Při vyhledání talentů ve společnosti musíme znát a v praxi využívat nejčastější, charakteristické a jednoduché znaky nadaného dítěte, žáka a jedince (Sejvalová, 2004).

Jak jsme již zmínili v předcházejícím textu, povahové vlastnosti i schopnosti žáka s výjimečnými vlohami se v průběhu lidského vývoje mění a přetváří. Při nástupu nadaného žáka do výchovně-vzdělávacího zařízení se podstatně mění podmínky pro jeho možný růst. Školní instituce poskytuje všem jedincům dostatek informací i prostředků potřebných k rozvoji. Přesto při nástupu nadaného jedince do vzdělávacího zařízení musí výchovné centrum zabezpečit řadu předmětů pro vhodné a motivující prostředí. O nutnosti změny školního zařízení i potřeby podněcujících aktivit se budeme dále zabývat v následujících kapitolách.

Frekventované projevy dětí s talentem se objevují ve dvou náhledech. Jedná se o kladný a záporný názor, který udává základní přehled příznačných vlastností (Winebrennerová in Sejvalová, 2004):

A) Kladný postoj k nadaným dětem se v dovednostech i v činnostech zaměřuje na paměť a výkon, při kterých žáci dosahují nadprůměrných výsledků. Nadání se vyvíjí na úkor jiných schopností. Talentovaní jedinci se vyznačují košatou slovní zásobou, kultivovaným přednesem a vynikající pamětí. Většina nadaných dětí jsou samouci pouze v některých oblastech lidských činností. Lépe si osvojí komplikovanější výrazy a mají originální způsoby náhledů na situace, v nichž se ocitají. Dalším charakteristickým kladným znakem je potřeba více se soustředit na složitější úkoly, do nichž aplikují své poznatky do nových problémových situací. Nadání žáci se chtějí podělit o zkušenosti týkající se dané činnosti a mají zájem o neustálý přísun nových poznatků. Talentovaní jedinci jsou zvědaví a také jsou emocionálně labilní. Vyznačují se velkou energií a mají proto mnoho různorodých zájmů. Typickými znaky jsou samostatnost a estetické citění. Při činnostech mají nadané děti rády vedoucí postavení a přísně uznávají zákony a pravidla hry. Při verbálním projevu užívají zvláštní až zábavné připomínky;

B) Záporný postoj k talentovaným dětem se vyznačuje zanedbávajícím postojem či opovrhováním předkládaného úkolu. Nadané děti jsou při pomalejším pokroku v práci podrážděné a nemají rády stereotypní činnosti. Jedinci s talentem mají intimní dotazy na rodiče či pedagogické pracovníky. Odmítají autoritu, jsou tvrdohlaví a neústupní a nespolupracují se spolužáky. Často mívají snové představy. Jedinci s mimořádně vyvinutými vlastnostmi se aktivně zapojují do besed a rozhovorů

v třídním kolektivu, kde pokládají neobvyklé otázky. Mají sklon k perfekcionismu a vyžadují jej i od svého okolí. Nadané děti se snadno rozruší a jsou velmi citlivé vůči korekci jejich nedostatků a nedokonalostí při činnosti. Ve výchovně-vzdělávacím zařízení se často setkáváme se situacemi, kdy se nadané dítě stává humorným prvkem ve třídě.

2.2 Rozpoznání talentu

Dočkal aj. (1987, s. 25) uvádí, že *„každý zdravý člověk může vykonávat nějakou činnost, každý má tedy pro ni nějaké předpoklady, nějaké nadání.“* Dále se autor zmiňuje o různých stránkách osobnosti každého jedince a možnosti uplatnění nadání v různých sférách života.

Talent se dá rozpoznat již v brzkém věku dítěte. Rodiče vyzorovali zvláštní projevy nadaných dětí už v kojeneckém věku. Výsledek výzkumu u talentovaného jedince spočívá v soustředěném pozorování svého okolí. Dále se u těchto dětí objevil předčasný nebo opožděný vývoj řeči. Již v prvním roce života nejprve používaly jen slova a později gramaticky ustálená souvětí. Pozdní vývoj řeči se vyskytuje nejen u dětí, které neoplývají mimořádným talentem. I nadaní jedinci mohou začít mluvit až po dosažení dvou let věku. Je to dáno jednou z charakteristických vlastností, a to snahou po nejlepším dosažení dané činnosti. Talentované děti pak bez chyb stylizují těžší slovní spojení, formulují nesnadná sousloví a věty dle mluvnických pravidel (Mönks, Ypenburg, 2002).

Jak jsme uvedli v předchozím textu, existují různé druhy nadání, které se dále dělí na podskupiny. Každý druh talentu se vyznačuje určitými charakteristickými rysy, které jsme popsali v předchozí kapitole. Při rozpoznávání talentu musíme brát na vědomí povahové vlastnosti nadaného člověka i druhy talentu a podle těchto kritérií určit možnost existence mimořádných schopností či dovedností u diagnostikovaného jedince. Po identifikaci nadání následuje soupis činností a aktivit, na které by se měl talentovaný jedinec zaměřit. Vhodnost a výběr aktivit, které slouží pro celkový rozvoj dítěte s mimořádnými vlohami, popisujeme v následujících kapitolách předkládané diplomové práce.

Existují dvě metody identifikace nadaných dětí. Jedná se o metody objektivní a subjektivní (Fořtík, Fořtíková, 2007):

A) K objektivním postupům se přiřazují inteligenční testy, které jsou nejvyužívanější zejména psychology. Dále validizační testy, které se zaměřují na oblast dovedností a poučné testy, které obzvláště slouží pedagogickým pracovníkům k porovnávání výsledků v činnostech. Posledními zkoumanými objekty jsou testy tvořivosti, sloužící k pedagogickým i psychologickým účelům;

B) K subjektivním metodám identifikace se připojují metody, které stanovují jednotlivci určené skupiny pedagogů. Dále je nadaný jedinec identifikován pomocí spolužáků, kteří jsou ve vzájemné interakci s nadaným jedincem nebo prostřednictvím rodičů, kteří svého potomka záměrně zkoumají a pozorují. Při vlastní nominaci si dítě samo formuluje odpovědi na dané otázky. Při klasifikaci výsledků jednání, konání a činností se hodnotí a posuzuje herní aktivita dítěte a zapojení jedince do soutěží, které se uskutečňují v individuální nebo skupinové formě výuky.

Pokud nedojde k rozpoznání a identifikaci talentu již v období mladšího školního věku dítěte s nadáním, mohou tyto mimořádné schopnosti narušit vývoj dítěte. Oddalováním či neúplností stanovené diagnostiky dětských schopností, vědomostí, postojů a hodnot není zcela možný rozvoj nadprůměrných vloh (Portešová, 2009).

Neexistuje jednoznačná definice charakterových vlastností, která by postihovala všechny talentované jedince a různorodé druhy nadání. Vědecké výzkumy při zprůměrování projevů dětí s mimořádnými vlastnostmi, schopnostmi a dovednostmi určili podstatu talentu. Nadaný jedinec je harmonicky rozvinutá osobnost se všemi prvky a druhy nadání. V současném plánu práce ministerstva školství je vytyčeno několik hlavních priorit. Jednou z nich je identifikace co největšího počtu nadaných žáků, včasné rozpoznání druhu talentu, stanovení nejvhodnější individuální péče o jedince s nadprůměrnými schopnostmi a zapojení nadaných žáků do společnosti (Musil, 1985).

Po identifikaci nadání a po správném rozpoznání druhu talentu následuje sestavení plánu, který by nejlépe vyhovoval potřebám určitého jedince s nadáním. Do programu se zahrnují činnosti, díky kterým dochází k celkovému rozvoji osobnosti vychovávaného žáka s mimořádně vyvinutými vlastnostmi. Prostřednictvím aktivit, které jsou obsaženy ve výchovně-vzdělávací činnosti, dochází k vývinu neobyčejných schopností a dovedností. Problematikou rozvoje nadání

a povinností při zahajování vzdělávacího působení na žáky s talentem se dále budeme zabývat a podrobněji rozvíjet.

2.3 Rozvoj schopností u nadaných dětí

V předcházejících kapitolách předkládané diplomové práce jsme uvedli, že nadání je mimořádný dar, který musí rodiče a pedagogové cíleně rozvíjet. Pokud se tyto schopnosti dostatečnou měrou nezatěžují, může dojít k poruchám ve vývoji nadaného jedince.

Dočkal aj. (1987, s. 144) uvádí, že „*různé talenty vyžadují různou výchovu.*“ Tímto tvrzením shrnul základní poučku a stanovisko pro charakteristiku rozvíjení mimořádných schopností u talentovaných dětí.

V následujícím textu vytyčíme několik rad, které pomáhají při rozvoji a podpoře mimořádných vlastností, vyskytujících se u nadaných dětí. Rodiče i pedagogičtí pracovníci by měli zajistit dítěti dostatek prostoru při volnočasových aktivitách, nevměšovat se do jeho činností a spíše je pozorovat. Dále by měli motivovat dítě do akce, poskytnout mu volný rozhled, aby se mohlo lépe ponořit do svého kreativního působení. Nutnou podmínkou je poskytnout nadanému jedinci jednoduché hračky, které napomohou rozkvětu jeho fantazijní představivosti. Učitelé i rodiče by měli formovat vztah dítěte ke společnosti, přírodě a seznamovat je se zákonitostmi lidského světa. Dále by měli talentovanému dítěti dovolit, aby napodobovalo realistickou práci dospělých, při níž se samo vzdělává a poučuje ze svých chyb. Důležitým faktorem je umožnit dětem ztvárnit své pocity, nálady, zkušenosti pomocí kreativních činností, například ve výtvarné výchově. Rodiče by měli věnovat dítěti dostatek individuální péče, zaměřit se na registrování a zapamatování si subjektivních pocitů jedinců s nadáním. Dále by měli pedagogičtí pracovníci vytvářet příběhy s neobvyklým dějem, záhadnou zápletkou i otevřeným koncem a poskytnout tak základ pro rozvoj fantazijní představivosti. V neposlední řadě by měli zamezit činnostem, které odbourávají zájem o hru, koníčky a ubírají potřebu se zapojit do společenského života (Stoppardová, 2005).

Nadprůměrné vlohy se mohou vyskytovat, jak uvádí Dočkal (2005, s. 41), ve dvou formách, a to „*genotypické a fenotypické nadání*“ S první podobou nadání se

budeme setkávat a dále ji rozvíjet v následujících kapitolách předkládané. Druhý tvar talentu je druh neobyčejných schopností, které se vyvíjí, přetváří, prohlubují a zdokonalují během života nadaného dítěte prostřednictvím kladného výsledku v činnosti. Tyto neobyčejné dary můžeme dále pozorovat, zkoumat a vytvářet různorodé závěry.

V dnešní společnosti se vyskytují jedinci, kteří jsou privilegováni a mají možnost a podmínky se svobodně rozvíjet. Bohužel existují i tací, kteří jsou zavrhováni nebo žijí ve skupině, která se k nim chová nepřátelsky a nemá zájem podpořit jejich kreativitu a rozvoj osobnosti. Existuje několik možností, které slouží k poznávání a rozvíjení mimořádných vlastností (Musil, 1985):

A) Pro talent, který se utváří předčasně, je důležité podnětné a tvořivé prostředí, které formuje a rozvíjí úspěšné vyhlížející nadání;

B) Příčinou nadání, které se vyvíjí v pozdějším věku, je potřeba dosáhnout vyšší úrovně v daném oboru nebo potlačování příznaků mimořádných vloh až do únosného věku.

Po úspěšné identifikaci a rozlišení totožností nadání můžeme přejít k možnostem rozvoje abnormálních schopností. Mnozí z odborníků na tuto problematiku se zabývají otázkou zachování nadání od dětských let až po zralé období lidského života. Specialisté v oblasti psychologie se po dlouhý čas domnívali, že vyměřená kvalita inteligence platí pro daného jedince již po celou existenci jeho bytí (Dočkal, 2005).

Historické prameny však poukazují na další možnosti náhledu na problematiku nadání. Talent se může projevit již v raném dětství, nebo má možnost se rozvinout až v dospělém věku nadaného jedince. Archimédes ze Syrakus (287-212 před naším letopočtem) byl nadaný matematik a fyzik působící ve starověku. Jeho talent se projevoval již v dětství. Další představitel nadaného dítěte byl Ludwig van Beethoven (1770-1827). Byl označen za výjimečného již v osmi letech. Talentovaný jedince, u kterého se projevily jeho nadprůměrné vlohy, až v pětadvacátém roce života byl Paul Gauguin (1848-1903). Albert Einstein (1879-1955) byl velmi nadané dítě, ale také byl považován za nepokorného žáka se špatnými studijními výsledky (Haškovec, Müller, 2003). Maxim Gorkij (1868-1936) byl vnímavý a chytrý již od útlého dětství a Ella Fitzgeraldová (1918-1996) svůj talent objevila v šestnácti letech při vystoupení v New Yorku (Haškovec, Müller, Tatíčková, 2004).

„Sebeúcta, sebevědomí a sebedůvěra pomáhají talentovanému jedinci při prosazování svých názorů i navzdory okolí a autoritám. Zato převelká sebekritičnost a převysoké nároky na sebe se po překročení únosné míry mohou stát vážnou brzdou tvořivosti“ (Musil, 1985, s. 78).

O problematice nadání a o těžkostech spojených s rozvojem talentu se dále budeme zmiňovat a blíže rozvádět v následujících textech předkládané diplomové práce. Jak jsme již uvedli v předcházejících kapitolách, rozvoj a posílení neobyčejných vloh, vyskytujících se u nadaných dětí, je veledůležitá a prvořadá záležitost v domácím i výchovně-vzdělávacím prostředí, které poskytuje školní instituce.

2.4 Problémy u talentovaných žáků

Již v naší hluboké minulosti se začaly vyskytovat úvahy nad možností spojení vysokého nadání se somatickou či psychickou poruchou. Cesare Lombroso byl psychiatr žijící v Itálii. Tento významný myslitel vyzdvihl problematiku spojení talentu s určitým handicapem v devatenáctém století, kdy zavrhl možnost bytí nadaného jedince jako samostatného útvaru bez spojení s degenerativní psychózou (Hříbková, 2005).

Příčinami výskytu problémového chování u jedinců s mimořádnými vlohami, kteří neoplývají silnými charakterovými vlastnostmi, se zabýváme v následujícím textu. Nežádoucí jednání se připisuje nedostatečné péči ze strany pedagogických a psychologických pracovníků ve výchovně-vzdělávacím systému. Nadané děti mohou v různých dovednostech poměrně hluboko klesat pod úroveň své skutečné inteligence. Snadnější orientaci v problémech poskytuje soupis překážek, který poukazuje na možná rizika v práci a soužití s nadprůměrně jednajícími žáky. Nadání jedinci snadno ztrácí zájem o činnost, která má tendenci se opakovat. Ve školním prostředí se uchylují k záporně laděné sebereflexi. Dítě s talentem zdlouhavě přemýšlí nad prací, brzdí pracovní tempo, psaný text se učí obtížněji a s malou rychlostí. U nadaných žáků se mohou objevit sklony k zařazení školních činností, pedagogických pracovníků a spolužáků do negativního sloupce zálib. U jedinců s talentem klesá úroveň zájmu po nabytí určitých vědomostí a dovedností. Spíše

záporně hodnotí svoje dosažené výsledky ve studijním programu. Nadaní žáci dále vynikají rozličnými koníčky, které jim zabírají všechnen volný čas, a tím mohou zanedbávat školní přípravu i plnění domácích povinností. Spolužáci, kteří nadané dítě obklopují, předpokládají nereálně vysokou míru zapojení jedince s talentem do řešení problémových situací. Některé talentované děti mohou mít nízký práh strachu a odvahy. Rodiče i učitelé mohou zastávat tvrzení, že studijní výsledky jedince s neobyčejnými vlastnostmi neodpovídají jeho schopnostem (Mönks, Ypenburg, 2002).

Příčiny vzniku nežádoucího chování vyskytující se u talentovaných jedinců popisuje Musil (1985, s. 132), který uvádí, že *„nadaný žák, zejména nadaný s vývojovým předstihem, se soustředí jen na ty školní činnosti, které pokládá za dostatečně náročné a zajímavé. Přitom však může paradoxně selhávat a zůstávat povrchním v jednoduchých úlohách, respektive v předmětech, které ho nezajímají. Navíc i v předmětu, který ho zpočátku bavil, se díky hlubokým a specializovaným zájmům dostává příliš dopředu, a opět se začíná ve vyučování nudit.“*

Při včasném rozeznání projevů nadprůměrných vlastností, schopností a dovedností se pro talentované dítě prostřednictvím doporučení s pedagogických poraden vytvoří speciální studijní program, kterým se zaručí nejefektivnější způsob dosažení požadovaného vzdělání. Výchovně-vzdělávacím plánem, určeným výhradně pro žáky a jedince se speciálními potřebami při vyučování se budeme dále zabývat a podrobněji jej rozvíjet v následujících kapitolách.

Silným, mocným a stabilním žákům se projevy nežádoucího chování vyhybají. U žáků, dětí, studentů a jedinců, u kterých nebyly rozvíjeny jejich mimořádné vlastnosti a schopnosti, se mohou vyskytnout výše zmínění jevy. Ve většině případů se negativní projevy chování a jednání zcela projeví až při vstupu do vyšších ročníků základního a středního vzdělávání. Při neidentifikování talentu a mimořádných vloh již v mladším školním věku mohou nežádoucí projevy chování přetrvávat i nadále. Důležitost rozpoznání nadání vyzdvihuje většina odborníků na tuto problematiku (Mönks, Ypenburg, 2002).

Lidé, kteří obklopují člověka s neobyčejnými vlohami, se větším či menším přičiněním podílejí na jeho osobním rozvoji. Je v zájmu celé společnosti se o talentované děti nadále starat a poskytnout jim podklady pro přípravu na budoucí život v naší společnosti (Fišer aj., 1968).

Děti, které vynikají výjimečnými schopnostmi, mohou pro rodiče představovat neznámou sféru konání, stejně jako zdravotně postižené děti. Rodiče se na stávající situaci musí nejprve adaptovat. V podmínkách školního prostředí se musí vytvořit takové podnětné situace, při nichž má dítě možnost přirozeně reagovat a také se dále rozvíjet (Soppardová, 2005).

V dalších kapitolách předkládané diplomové práce vyzdvihneme nutnost specifického přístupu ze strany rodičů i příbuzných dítěte s mimořádně rozvinutými vlastnostmi, schopnostmi i dovednostmi a upozorníme na nutnost spolupráce se speciálními středisky a organizacemi zabývající se problematikou výjimečného druhu schopností.

3 VLIV DĚDIČNOSTI A RODINY NA NADANÉ DÍTĚ

Na dítě, žáka a jedince, který větší či menší mírou vyniká nadprůměrnými vlohami, působí mnoho rozličných faktorů potřebných k jeho celkovému rozvoji. Od dob historických až po současnou moderní dobu se okolnosti a činitelé podílející se na rozvoji osobnosti člověka pozměňují, vyvíjí a přetváří se tak obraz celé společnosti. Činitelé a podmínky podílející se na vývinu lidstva se časem zrychlují. Je to dáno kulturními zákonitostmi určité doby a způsobu výchovy mladé generace. Každý jedinec v současné době vnímá rozdílné poznatky prostřednictvím mezigeneračních vztahů, zkušeností a vyprávěním starších členů společnosti (Čáp, Mareš, 2007).

Pokud se vrátíme v čase o několik desítek let, zjistíme, že nadprůměrně vyvinuté vlohy se velmi často vyskytovaly u jedinců, kteří nepocházeli z chudých poměrů. Tento jev nespočítal ve stanovisku, že by bylo nadání výsadou privilegované či bohaté vrstvy obyvatel, ale že dítě, žák a všeobecně nadaný jedinec pocházející ze sociálně slabšího prostředí neměl možnosti věnovat se a dále rozvíjet svoje mimořádné vlastnosti (Musil, 1989).

Rodina má velký vliv na rozvoj mimořádných schopností a dovedností, vyskytujících se u jedinců s talentem. Prostřednictvím různých druhů rodinné péče, které dále rozvíjíme v následujících kapitolách, se dítě dostává do podnětného či méně motivujícího prostředí. Důležitou funkci při rozvoji výjimečných vlastností hraje vedle rodičovské péče i schopnost vhodné a přiměřené motivace. Problematice stimulačních faktorů se budeme věnovat později.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2007) připisuje značnou míru důležitosti kooperativních činností při rozpoznání kategorií nadání, které jsme představili v předcházejících kapitolách předkládané diplomové práce. Dále se věnuje zapojení dětí, žáků a jedinců s mimořádnými schopnostmi do společenství rodiny a příbuzných, do vztahů se spolužáky z třídního kolektivu, školního prostředí prostřednictvím pedagogů a dalších pracovníků podílejících se na výchovně-vzdělávací činnosti. Tyto prvky poskytují vhodné navození kladného přístupu spolužáků k nadaným dětem. Jedinci s talentem se vyznačují radostí z komunikace s věkově vyzrálejšími a staršími osobami. Učitelé mají za úkol pomoci dětem s nadprůměrnými schopnostmi odbourat jejich strach, zapojit a přizpůsobit

individuální výchovné tendence do vzdělávacího systému a stát se oporou pro nadané žáky při splnění základního požadavku integrace, to je stát se plnohodnotným členem ve školní třídě.

Každý člověk je již od nejútlejšího věku ovlivňován mnoha rozličnými činiteli, kteří velkou měrou působí na rozvoj schopností a dovedností nadaného jedince. Mezi nejzákladnější okolnosti podporující vývoj patří dědičnost a rodinné prostředí, ve kterém se odehrává výchovně-formativní činnost. O této problematice se budeme zmiňovat a podrobněji ji rozvíjet v následujících kapitolách.

3.1 Dědičnost u nadaných jedinců

Geneticky podmíněný základ se přenáší informacemi od nejbližších příbuzných a na jedince působí již od narození. Není v moci člověka tuto dědičnou strukturu ovlivnit. Faktory, které přispívají k jedinečnosti každé bytosti, musí být respektovány a stávají se přirozenou součástí povahy a charakterových vlastností lidí. Jedná se o znovu neuskutečnitelný jev, který byl dán do vínku již při narození dítěte. Úroveň psychické vyspělosti dítěte podléhá genetickým předpokladům pocházejících od rodičů a jejich předků. Jedná se o vrozené vlohy a vlastnosti, které mají za následek rozmanité poruchy například: dětská prostoduchost nebo naopak vznik abnormálně rozvinutých vlastností, schopností a dovedností (Grecmanová aj., 1998).

Mnozí pedagogové připisují značnou pozornost faktorům, které zapříčiňují vznik výjimečných vloh. Jedním z hlavních činitelů je podíl dědičnosti a genetické předpoklady počátku nadání. Již ve stádiu vývoje, ve kterém je dítě schopno přijímat podněty z okolního světa, se jeho vlohy začínají projevoval, formovat, rozvíjet v nadprůměrné schopnosti a dovednosti a začínají se vyhraňovat k určité činnosti. Dále autor uvádí, že *„pod vlivem individuální životní dráhy, jíž každý z nás prochází, dochází u člověka, na základě jeho vloh, k individuálnímu specifickému uspořádání schopností“* (Rubinštejn, 1967, s. 691). Tvrzením autor naznačuje možnost pravidelného i neregulárního evolučního programu týkajícího se člověka s mimořádnými schopnostmi. Nadání se vyvíjí na úkor jiných vlastností či schopností a je nutné osvojovat si nové poznatky a rozvíjet talent ve školním i rodinném prostředí.

Nadprůměrné schopnosti, vyskytující se u dětí s talentem, mohou být zděditelnou záležitostí po svých předcích. Nadání se neobjevuje jen jako vrozená vlastnost, ale jde o soubor činností, vědomostí a dovedností, na jejichž rozvoji má podíl individuální snaha nadaného jedince. Slova nadání a talent, jak jsme již uvedli v předcházejících kapitolách diplomové práce, se odvozovala od výrazů předat, přidělit, dát, a tím vznikla základní myšlenka, která spojovala dědičné vlastnosti se schopnostmi, které byly uděleny člověku za jeho života. Při dědičném procesu není na jedince přeneseno široké spektrum informací týkající se nadání. Prostřednictvím předaných informací z rodičů na děti se dostávají do povědomí potomků jen nejzákladnější komponenty talentu a teprve jejich adekvátním rozvojem se vyvíjí ve schopnosti, vědomosti a dovednosti převyšující průměrné konání a jednání lidí (Dočkal aj., 1987).

O důležitosti rodinné výchovy a péče se budeme zmiňovat, dále se jí zabývat a rozvíjet v následujícím textu. Vyzdvihneme nutnost připsování značné pozornosti možnostem rozvoje nadprůměrných vloh vyskytujících se u žáků s nadáním, úpravou vzdělávacích zařízení, zapojením talentovaných dětí do kolektivu vrstevníků a školního i společenského prostředí. V následujících kapitolách předkládané diplomové práce popíšeme vliv rodiny a školy na úroveň motivace nadaného žáka při činnostech.

3.2 Rodina talentovaného dítěte

„Rodina se v současné moderní vědě považuje za malou sociální skupinu, která si v interakci s širšími společenskými útvary formuje osobitou, kvalitativně charakteristickou strukturu, závislou na individuálních zvláštnotech jejích členů“ (Kačáni, 1974, s. 108). V rodinném prostředí se rozvíjí stabilní způsob života, který působí na každého jedince vyskytujícího se v této uzavřené komunitě. Rodina má mimořádně mocný vliv na vývoj svých členů a pomáhá formovat osobnosti i charakterové vlastnosti jedinců patřících do této skupiny. Je připsována mimořádná důležitost vztahům, spolupráci a rovnoměrnému přístupu mezi jednotlivými členy. Vlivem negativních projevů chování a jednání, vyskytujících se zejména u dospělých jedinců, se mohou vytvořit anomálie v psychickém i duševním rozvoji dítěte

a mladistvého individua. Rodina, ve které se vyskytuje dítě v mladším školním věku, má největší vliv na rozvoj jeho neobyčejných vlastností. Je to dáno těsnější vazbou a spojením dítěte k rodině. V pozdějším věku se pouto oslabuje, ale nikdy se zcela nepřerušuje. Jedinec se začíná otevírat možnostem světa a začleňuje se do společnosti.

V následujícím textu vytyčujeme několik základních poznatků směřujících k navození příjemných rodinných a společenských vztahů v kolektivu dětí, mládeže a dospělých jedinců. Nutnou podmínkou pro utváření žádoucího chování ve skupině je citlivý přístup ke společnosti a prostředí, ve kterém se pohybují. Dále musí být děti seznámeny s odpovědností za své konání, zvažovat implikace svých aktivit a podílet se na jejich hodnocení. Pedagogičtí pracovníci a rodiče by měli u dětí pěstovat přátelské a otevřené jednání, schopnost vcítění se do jednání druhých osob a dovednost vnímat zájmy a přání blízkých osob. Důležitou podmínkou pro kladné přijetí žáka do třídní skupiny je aktivní zapojení se do řešení úkolů, které utváří početná skupina jedinců (Dočkalová, Sobotková, 1994).

Existují různé způsoby rodičovské péče a pomoci při výchově a vzdělávání dítěte s mimořádnými schopnostmi. Důležitým základem pro rozvoj nadání je nutnost připuštění situace, ve které se rodina s talentovaným jedincem ocitá. Hlavním znakem vhodné péče je nepřetěžování úrovně vývinu nadprůměrných vloh, ale také není vhodné je nedoceňovat. Přirozený rozvoj se uskutečňuje prostřednictvím učitelů a příbuzných pomocí pečlivého studia, výzkumu a pozorování. Dobře a správně vychovávat dítě s nadprůměrnými schopnostmi řadí rodinu a příbuzné do obtížné životní situace. Rodiče nadaných dětí se musí obrnit trpělivostí a načerpat dostatek energie. Rodičovská péče má velký význam, protože jen tito lidé mohou svému talentovanému dítěti zajistit globální rozvoj schopností, vědomostí a dovedností, klást náležitý zřetel na výchovu i vývoj a obsáhnout tak celou šíři problému (Stoppardová, 1992).

Ze společnosti vystupují druhy extrémní rodičovské péče, které působí negativně na vývin dítěte a rozvoj jeho mimořádných vloh. Přehnaná starostlivost, radikální péče a vysoký stupeň rozmazlování je prvním typem výchovy, která potlačuje či brzdí individuální rozvoj jedince. Dítě je neustále pod vlivem svých rodičů, u kterých se vyskytuje nadměrná pozornost, dohled nad aktivitami a přehnaná péče. Tento způsob výchovy dětí s nadprůměrnými schopnostmi zamezuje řádnému zapojení do školního prostředí a ztěžuje možnost integrace mezi

spolužáky s méně vyvinutými vlohami. Další příklad nevhodné výchovy jedince s nadáním se vyskytuje u rodičů, kteří si idealizují vlastnosti, schopnosti a dovednosti svého dítěte. Rodiče zavrhnou možnost, že by se jejich výjimečný potomek mohl potýkat s obtížemi či poruchami, jako například s problémy v oblasti psaní či čtení. Nadané děti pocházející z výše uvedeného rodinného prostředí bývají často přetěžovány z důvodů nesprávné informovanosti nebo způsobu zaujetí postoje k této situaci. U všech popsaných druhů výchovy se jedná o změnu situace v rodině, se kterou se rodiče doposud nevyrovnali (Vágnerová, 1997).

Při výchově a vzdělávání dětí s nadprůměrnými schopnostmi a dovednostmi hraje důležitou roli rodičovská péče. Základními prvky, které přispívají ke zkvalitnění starostlivosti o talentovaného jedince, jsou potřeba pomoci dětem dosáhnout vlastního úspěchu a tím zvýšit jejich sebejistotu v jednání i činnostech, nutnost motivovat jedince s mimořádnými vlohami k cestě za splněním předem vytyčených cílů a podporovat dítě při získávání a utváření vhodných návyků důležitých pro zapojení do výchovně-vzdělávacího procesu. Rodiče dále pomáhají nadanému dítěti vytyčit reálné a logické cíle, o jejichž splnění bude talentovaný jedinec usilovat, dále jej povzbuzovat k bezprostřednímu rozvoji zájmů, podněcovat potřebu zkoumat nové věci i činnosti a směřovat nadaného jedince k cestě samostatného rozvoje myšlení i učení a dosáhnout tím spontánního vyřešení problémů. Poslední nutnou podmínkou je vést děti k psychické vyrovnanosti a ke klidnému přístupu ve vztahu k úspěchu a neúspěchu v činnosti (Campbell, 2001).

Dalšími skupinami, které jsou zainteresované do rozkvětu neobyčejných vlastností žáků a dětí s talentem, je rodina a škola. Spolupráce mezi rodinou mimořádně nadaného jedince a školou, v níž se uskutečňuje výchovně-vzdělávací proces, je důležitou podmínkou pro rozvoj talentu a osobnosti každého žáka vyskytujícího se v tomto programu. Pokud výchovný institut nenajde vhodnou formu ke způsobu komunikace s nejbližšími příbuznými nadaného žáka nebo se cesty dostanou do sporné fáze, může dojít k nerovnoměrnému vývoji neobyčejně vyhlížejících vloh. Jestliže dojde k náležitému a korektivnímu spolupůsobení těchto dvou skupin na nadané jedince, může škola využít dostupné prostředky k navození lepší spolupráce a informovanosti rodičů, příbuzných i přátel školy prostřednictvím kurzů, přednášek, akcí, seznámení s organizacemi a odborníky zabývající se problematikou nadání.

Pro rozvoj nadaného žáka přispívá kooperace mezi školním a rodinným prostředím. Na druhou stranu dosažení jednomyslného a identického výchovně-vzdělávacího působení na žáky s nadáním je téměř nemožné. Do značné míry je to dáno mnohotvárností školních organizací a různorodostí rodinného prostředí (Maňák, 1998).

Úspěšnost žáka ovlivňuje prostředí rodinné i společenské, ve kterém se nachází a pohybuje. Dále zakotvení do sociální skupiny přátel a spolužáků. Značný vliv na výchovu mají rodiče dítěte se speciálními schopnostmi. Vzdělávací faktor ovlivňuje škola, pedagogové a psychologové zabývající se problémem nadání. Důležitou roli sehrávají detekční metody, poradenské činnosti a různé formy integrace, které vedou k dosažení poznání prostřednictvím vytyčení teoretických i praktických cílů (Müller aj., 2001)

Možnostmi rozvoje žáka s nadprůměrnými schopnostmi vyskytujícího se ve školním prostředí, zapojením nadaných žáků do školního kolektivu, osobitým přístupem, individuálním plánem pro vzdělávání talentovaných žáků a nutností změny výchovně-vzdělávacího programu se budeme zabývat v následujících kapitolách.

4 VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ

Významný pedagog již v sedmnáctém století vyzdvihl nutnost rozvoje osobnosti člověka v nejrůznějších oblastech života prostřednictvím učení ve školském systému. Opatřil aj. (1985, s. 34) uvádí, že *„Komenský již ve své době velmi jasně vyjádřil myšlenku, že člověkem se jedinec stává teprve působením společenského faktoru, prostřednictvím lidské společnosti a samozřejmě především v důsledku výchovy a vzdělávání.“*

Již v předcházejícím textu jsme zmínili nutnost včasné identifikace dětí, žáků a studentů s nadáním a důležitost určení druhu či typu mimořádných vlastností. Po zdárné identifikaci nastupuje proces rozvíjení výjimečných schopností a dovedností u jedinců s talentem. Rozvoj neobyčejných vloh se převážně uskutečňuje prostřednictvím výchovně vzdělávacího zařízení, které je povinno přijmout nadané dítě do třídního kolektivu. Integrace s sebou nese určitá pravidla a podmínky, které musí být splněny, aby se utvořily vhodné podmínky pro rozvoj mimořádných vlastností, schopností a dovedností. V následujících kapitolách vytyčíme několik možností a druhů výchovně-vzdělávacího působení na žáky s talentem.

Při vzdělávání nadaných žáků má učitel možnost podílet se na rozvoji mimořádných vloh dítěte několika způsoby. Vhodné uchopení a podstoupení obsahu probíraného učiva žákům patří k základním dovednostem pedagogického pracovníka. Člověk, pracující ve výchovně-vzdělávacím procesu, by měl podle míry rozvoje schopností a dovedností nadaného žáka rozpoznat vývoj jeho talentu a prostřednictvím individuální péče se mu přizpůsobit. Rozvoj rozumových dovedností je v kontextu s vývojem řeči. Škola by měla zajistit možnosti vedoucí ke cvičení a rozvoji všech složek jazyka, a tím u žáků podnítit tvořivost. Kreativní způsob vyučování žáků, kteří se vyznačují výjimečnými vlastnostmi, je považován za důležitý prvek při výchovně-vzdělávací činnosti. Další funkcí učitele je podnítit u žáka rozvoj morálních a společenských zákonitostí sloužících ke správnému začlenění jedince do kolektivu (Fontana, 2010).

Školní instituce by měla pro své zaměstnance obstarávat přístup k novým informacím a poskytnout tak základ k lepšímu výchovně-vzdělávacímu působení pedagogů na žáky. Vhodné je slučování učitelů do skupin, ve kterých si navzájem sdělí nové postupy, trendy a formy ve vyučování. Pracovníci v oboru pedagogickém

by měli mít více času pro náslechové hodiny v jiné vzdělávací instituci, které obohatí jejich zkušenosti (Rief, 2007).

Nutností změny v programu práce s talentovanými dětmi, aplikací individuálního vzdělávacího projektu do školních zařízení, potřebami a nezbytným vybavením školního institutu přijímajícího žáka s mimořádnými schopnostmi, výběrem vzdělávacích zařízení a možnostmi integrace žáka do výchovně-vzdělávacího procesu se budeme věnovat a následně rozvíjet v následujícím textu.

4.1 Změna kurikula pro talentované děti

Rámcový vzdělávací program je moderní vzdělávací standard a má za úkol přiblížit kvalitu českých škol k evropským školním institucím pomocí změn ve vzdělávání a výchově. Při realizaci toho procesu se uskutečňuje mnoho legislativních cest, které otevírají bránu novým možnostem pro zapojení obecně uznávaných vzorů ze zemí Evropské unie. Díky nové reformě dochází ve školství k harmonizačním a individualizačním postupům při vyučování a vzdělávání žáků. Prostřednictvím RVP ZV si všechny školy vytváří svůj Školní vzdělávací program (dále i ŠVP) šitý na míru každého vzdělávacího institutu. V ŠVP všechny právní subjekty popíší stav a úroveň školy, vystihnou náplň vzdělávání a zveřejní svoje odborné a specializované zaměření v oboru pedagogickém. Mohou jej neustále upravovat a dodávat různé personální, technické a aplikační obory důležité pro chod a rozvoj školy. S těmito podklady se seznamují rodiče a přátelé školy a hodnotí je při rozhodování o zařazení dítěte do školního institutu. Při začleňování jedince do vzdělávacího zařízení hraje roli více kritérií. Rodiče musí nejen posoudit dostupnost a vybavenost škol, ale také zvolit státní nebo soukromý sektor vzdělávacích zařízení, který bude vyhovovat individuálním potřebám každého dítěte s nadprůměrnými schopnostmi a dovednostmi (Fořtík, Fořtíková, 2007).

Dále se o problematice výběru škol pro nadané a změně organizačních forem práce i hmotném vybavení výchovně-vzdělávacích zařízení, které přijímají žáka s výjimečnými vlastnostmi, budeme zabývat v následujícím textu. Okolnosti žádoucí, nutné a potřebné pro školní zařízení, které má za cíl integrovat žáky s mimořádnými vlohami, popíšeme a blíže objasníme v následujících kapitolách.

4.1.1 Individuální vzdělávací program

Pohled na vznik projektu sloužícího ke zlepšení přístupu k nadaným dětem a žákům s handicapem do minulosti umožňuje Mertin aj. (1995, s. 7), který uvádí, že „v roce 1992 Pokynem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy“ (dále i MŠMT) „k zajištění péče o děti se specifickými poruchami učení na základních školách byla poprvé dána učitelům možnost vypracovat pro postiženého žáka individuální vzdělávací program“ (dále i IVP).

Pro každého jedince se speciálními potřebami ve vzdělávání musí být sestaven plán, který odpovídá jeho individuálním požadavkům ve výchovně-vzdělávacím procesu. Finální koncepci programu musí potvrdit vedení školního zařízení spolu se zákonnými zástupci nadaného dítěte. Pedagogičtí pracovníci mají možnost se informovat o nových metodách používaných při práci s nadanými dětmi i zkušenostech, které jsou v praxi několikrát ověřené prostřednictvím seminářů a akcí pořádané na dané téma (Fořtík, Fořtíková, 2007).

V předcházejících textech diplomové práce jsme se již zmínili o důležitosti rodinné péče i nutnosti vhodného zapojení nadaného žáka do výchovně-vzdělávacího procesu a kolektivu spolužáků. Zařazení jedince s mimořádnými vlohami do školního zařízení se uskutečňuje prostřednictvím vytvoření vhodných podmínek, prostoru a podnětného prostředí, ve kterém dochází k celkovému rozvoji výjimečných vlastností, schopností a dovedností. Sestavením speciálního plánu určeného zejména talentovaných žákům se budeme zabývat v následujícím textu.

IVP obsahuje velké množství údajů, které vypovídají o celé osobnosti žáka, doporučení a zhodnocení stavu podle středisek zabývajících se péčí o jedince s nadáním a handicapem. Dále je nutné uvést jména a signatury všech lidí, kteří se na vytvoření individuálního vzdělávacího programu podíleli a souhlas rodičů se zpracováním údajů, s cíli a formami, které budou používány ke zkvalitnění přístupu k žákům. Metody, způsob výuky a rozvržení učiva jsou nejdůležitějšími položkami v IVP. Všechny pasáže a záznamy v plánu sjednocují dostupné informace o daném jedinci umožňují komplexnější náhled na tuto problematiku. Individuální vzdělávací program mohou používat ke své výchovně-vzdělávací činnosti všechny osoby vyskytující se v pedagogických a psychologických oborech působnosti (Kaprálek, Bělecký, 2004).

4.2 Škola jako realizátor rozvoje nadaných žáků

Fořtík a Fořtíková (2007) věnují značnou pozornost faktorům, které by měla škola splňovat a dodržovat při začleňování nadaného žáka do kolektivu. Vyzdvihují základní a nutnou podmínku, a tou je změna legislativy a způsobu vedení školy. Při integraci jedince s mimořádnými vlohami hraje roli finanční příspěvek, o který může škola požádat a po jeho dosažení z něj čerpat na aktivity a prostředky nutné a potřebné k přijetí a k rozvoji talentovaného dítěte ve školském systému. Peněžní částky přidělují školám krajská zařízení na základě žádosti o dotaci. Autoři zmiňují možnost vypočítavého chování některých školních institucí, pro které je na první pohled jednodušší přijmout do svého kolektivu žáka s nadprůměrnými schopnostmi než dítě s handicapem. Jde ovšem o mylný dojem z této činnosti. Nadaní jedinci se mohou vyznačovat také problémovým chováním, jednáním a konáním. Aby se škola mohla stát plnohodnotným faktorem uskutečňujícím, a podílejícím se na rozvoji talentovaných žáků, musí konkretizovat, zajistit a realizovat potřebné kroky. Škola by si měla připravit svůj plán či strategii práce, který bude postupně splňovat. Stanovený postup je důležitou součástí vzdělávání žáků s nadprůměrnými schopnostmi a dovednostmi. Práce, dohled a starostlivost o nadanou mládež nejsou jednoduchou záležitostí. Musí proto splňovat určitá kritéria:

A) Škola musí zajistit rozeznávání a rozlišování talentovaných žáků od běžné populace dětí podle platných právních předpisů a zákonů prostřednictvím pedagogicko-psychologických poraden, kde se na diagnostikování nadání podílí specialista v daném oboru. Školní instituce musí učinit příslušné kroky ke zlepšení odbornosti svých pedagogických pracovníků. K vyšší informovanosti o problematice nadání slouží různá školení na dané téma, opakující se cykly vzdělávacího charakteru a semináře, které mají akreditované licence k pořádání těchto kurzů a vzdělávání pedagogických pracovníků. Odborné vedení učitelů je nutnou podmínkou pro rozvoj žáků s nadprůměrnými vlohami;

B) Při vyhledávání vhodného školního zařízení pro nadaného žáka je nutné přihlídnout na koncepci školy, která musí mít srozumitelně připravený plán, jak se tímto výjimečným žákem bude pracovat, jakým způsobem se zařadí do třídního kolektivu a které postupy, formy výuky a prostředky se budou využívat při práci. Důležitou součástí je přesně stanovený způsob metodologie ve výchovně-vzdělávacím procesu;

C) Při integraci žáka s výjimečnými vlastnostmi musí škola zvážit možnost reorganizace forem výuky, například zřízení specializovaného pracoviště nebo vytvoření nestejnorodého oddílu žáků z různých tříd, kteří se budou podílet na vzdělávacích projektech;

D) Vybavenost školy po stránce technické je důležitým aspektem při přijímání žáka do školní instituce. Ta má možnost požádat o vyšší finanční příspěvek zřizovatele či kraj, který využije na lepší vybavenost školy. Na dotaci se mohou z části podílet i rodiče. Nejvyužívanější metodou je koupě či vypůjčení speciálních materiálů, počítačových sestav a odborných publikací;

E) Volnočasové aktivity jsou dalším zájmovým a tvořivým prvkem přitahující pozornost žáků, rodičů a učitelů. Jak jsme uvedli v předchozích kapitolách, ve kterých jsme se věnovali charakterizování nadaného jedince, talentované děti se vyznačují touhou po aktivně stráveném volném času. Škola musí pro tyto žáky zajistit různorodě kroužky a činnosti, ale i účast na víkendových a prázdninových aktivitách pro děti s výjimečnými schopnostmi a dovednostmi;

F) Nutností pro každou školu, ve které se vyskytuje nadaný žák, je vytvořit individuální vzdělávací plán obsahující údaje o vzdělávání dítěte s neobyčejnými vlastnostmi. Program musí být vytvořen v krátkém časovém úseku započatého od doby, kdy došlo k diagnóze talentu. O tomto systému jsme se již podrobněji zmínili v předcházejících kapitolách diplomové práce;

G) Možnost návaznosti z prvního stupně základního vzdělávání do vyšších vzdělávacích okruhů školních zařízení je záležitostí uspořádání a vytvoření plánu školy, který s tímto postupem bude více či méně korespondovat. Rozhodování o přeřazení dítěte do následujícího školského zařízení vyšší úrovně je plně v kompetenci rodičů, kteří musí zvážit pozitivní a negativní důsledky a dopady na potomka s talentem. Již při nástupu dítěte do povinné školní docházky by měli rodiče zvážit výběr školy a přihlédnout na možnost návaznosti do vyšších či alternativních druhů škol;

H) Rodiče se záměrem umístit své nadané dítě do školy integrující talentované jedince mají možnost se informovat o záměrech a plánech školy týkajících se výuky žáků s mimořádnými schopnostmi a dovednostmi prostřednictvím zveřejnění plánu práce a individuálních programů. Školní instituce uveřejňuje zprávy tohoto charakteru, a tím dává na vědomí široké veřejnosti hlavní cíl a záměr práce s neobyčejnými schopnostmi jedinců s nadáním.

Postavení a úkoly školy při začleňování nadaného žáka i jedince s handicapem do kolektivu běžné třídy se mohou v každé školní instituci kvalitativně odlišovat. Jedná se o nutnost správné a včasné informovanosti a vzdělanosti pedagogických pracovníků, kteří se budou podílet na výchově a vyučování integrovaných jedinců. Dalším úkolem školy je zařadit dítě do skupiny spolužáků a navázat s ním komunikaci, která vede k důvěře jedince při interpretaci a sdělení pocitů a prožitků učitelům. Komunikace mezi školou a rodiči je důležitý činitel, který zásadně ovlivňuje adekvátní integraci postižených i talentovaných žáků do běžného vzdělávacího institutu (Vágnerová, 1997).

V předchozím textu jsme se zabývali vzděláváním nadaných žáků a nutností změny kurikula pro jedince s mimořádnými vlohami. Popsali jsme též program, který vytvářejí školní instituce. Plán slouží zejména k začleňování dítěte s výjimečnými vlastnostmi do kolektivu spolužáků i k vhodnému výchovně-vzdělávacímu působení na jedince s nadáním. O nutnosti výběru školní instituce a možnostech utváření výchovných programů, sloužících zejména k integraci žáků s nadprůměrnými schopnostmi a dovednostmi se budeme dále zmiňovat v následujících kapitolách.

4.3 Selekce školního institutu pro talentované jedince

Plnohodnotné zařazení do výchovně-vzdělávacího zařízení je nutnou podmínkou pro integraci. Je zcela v kompetenci rodičů, kam svého potomka s nadprůměrnými schopnostmi integrují. Rodiče se mohou setkat se situacemi, kdy škola nevyjde vstříc individuálním potřebám dětí, anebo příbuzným nebude vyhovovat způsob zacházení a vedení školního institutu se žáky s talentem. Vzdělávání jedinců s výjimečnými vlastnostmi upravuje *„školský zákon číslo 561/2004 Sb. i vyhláška o vzdělávání a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a vzdělávání žáků mimořádně nadaných číslo 73/2005 Sb.“* (Fořtík, Fořtíková, 2007, s. 39) který se týká školního vzdělávání a každá vzdělávací instituce musí začlenit dítě s nadáním do třídního kolektivu.

Ve výše zmíněné vyhlášce vztahující se k žákům s neobyčejnými vlastnostmi se vyskytuje část, která pojednává o definování pojmu talentovaného jedince. *„Mimořádně nadaným žákem se pro účely této vyhlášky rozumí jedinec, jehož*

rozložení schopností dosahují mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech“ (Portešová, 2009, s. 38).

Již v předcházejících kapitolách jsme uvedli, že lidé, kteří jsou v úzkém příbuzenském vztahu k dítěti s mimořádnými schopnostmi a dovednostmi, mohou zásadně ovlivnit výběr a formu vzdělávání nadaných žáků, která bude nejlépe vyhovovat jejich individuálním potřebám. Vyzdvihli jsme také nutnost vhodného podněcujícího jednání a prostředí, které zásadně ovlivňuje rozvoj výjimečných schopností vyskytujících se u dětí s talentem. O možnostech zařazení nadaného jedince do různých druhů výchovně-vzdělávacích institutů a o výběru vhodného školního zařízení budeme dále zmiňovat a podrobněji rozvíjet v následujícím textu.

Výběr školního institutu, který by vyhovoval speciálním požadavkům při integraci dítěte s výjimečnými vlohami či postižením, je zcela v kompetenci rodičů. Volba vzdělávacího zařízení není jednoduchým úkonem. Rodiče by se měli informovat o postupech při práci a kvalitě vzdělávání prostřednictvím komunikace s místními úřady, vedením škol a také s rodiči, kteří jsou již v zaběhlém systému začleňování dítěte do školního kolektivu. Detailnější zprávy o školách v blízkém okolí poskytne rodičům pediatr nebo pracoviště zabývající se péčí a pomocí o nadané či handicapované dítě (Kerrová, 1997).

4.4 Možnosti vzdělávání nadaných žáků

Portešová (2011) poukazuje na několik druhů pracovních postupů, které se používají při výchovně-vzdělávací činnosti s mimořádně nadanými žáky. Možnosti práce se využívají v cizině již po dlouhou dobu. Je nemožné stanovit a vyzdvihnout jednu z forem vzdělávání, protože by neodpovídala a nepostihla celé spektrum talentovaných dětí. Jednotlivé druhy systémů zařazující jedince s neobyčejnými vlastnostmi do školního prostředí fungují souběžně vedle sebe. Díky této koncepci se mohou současně vzdělávat nadané děti s různým typem talentu, odlišným druhem školního zařízení a s možnostmi využití rozmanitých metod, forem a prostředků, které školní instituce nabízí a využívá. Rozhodování o zařazení jedince s mimořádnými vlohami do různých školských zařízení, které poskytují odlišné

možnosti práce, provádí pracovníci v oboru pedagogiky a psychologie. Odborníci na tuto problematiku rozhodují spolu se zákonnými zástupci talentovaného dítěte o nutných změnách při integraci. Skupina, která začleňuje jedince s nadprůměrnými schopnostmi a dovednostmi do kategorie vzdělání, by měla po všech stránkách vyhovovat jeho mimořádným vlohám. Základní podmínkou je přizpůsobit se individuálním, psychickým a charakterovým zvláštnostem. Přístupy ke vzdělávání žáků s talentem:

A) Zrychlený postup práce ve vzdělávání dítěte s nadáním, který má možnost časnějšího nástupu do školního zařízení či může využít přesunu do vyššího ročníku nebo dané třídy vynechat a nastoupit do kategorie vzdělávání, která je o několik stupňů nad jeho současnou pozicí. Tento způsob se doporučuje využít jen u těch nadaných dětí, které se bez velkých problémů integrují do nového prostředí ve škole i třídě;

B) Dalším typem práce s talentovanými jedinci je možnost rozšíření stávajících vzdělávacích programů. Nadaný žák je integrován do běžné školní třídy a je pro něj vytvořen takový plán, ve kterém je učivo obohaceno o prvky, které nejsou obvyklé a všední v běžném školním vzdělávání. Jde o protiklad předchozího systému vzdělávání;

C) Poslední základní druh vzdělávání je úplná a kontrolovaná integrace a důsledné začlenění dítěte s mimořádnými schopnostmi do běžné třídy. Ve zmíněném systému se považuje za prvořadé seznámit pedagogické pracovníky se specifickými schopnostmi a charakterovými vlastnostmi nadaných žáků, dále poučit učitele o nutnosti rozeznávání jedinců s talentem, předvést nekonvenční způsoby výuky a zamyslet se nad postupy, které by poskytly rozvoj mimořádných schopností u dětí s talentem. Zmíněný působ výuky nadaných dětí má pozitivní vliv na strukturu a uspořádání třídy, dále na nezávislost a samostatnost pedagogů, na možnost kolektivní práce a zapojení všech žáků. Nejcennější výhodou je možnost zapojení a uchování stejné pozice nadaného dítěte v kolektivu spolužáků a učitelů. V systému se vyskytují i negativní stanoviska. Jedná se o možnost neúplného poskytnutí péče, kterou talentovaný žák vyžaduje a časová či materiální náročnost na přípravu učitelů na vyučovací hodinu.

Rozšířené druhy vzdělávání talentovaných dětí (Portešová, 2011)		
Název oddílu vzdělávání	nadaní žáci globálně integrování do běžných tříd	speciální hodiny určené talentovaným žákům
Popis integrace	Pedagogové utvoří skupinu nadaných žáků, seskupení se týká stejného ročníku, a zařadí ji do běžné školní třídy. Oddíl talentovaných žáků podléhá osobitému vzdělávacímu plánu.	Ve škole se vytvoří skupina nadaných žáků, kteří mohou být rozvrstveni v různých třídách. Tento oddíl se přesouvá do jiných tříd, kde se vyučuje podle individuálních plánů potřebných pro jejich rozvoj a pod vedením odborníků a specialistů na problematiku nadání. Vyučování ostatních předmětů se odehrává v mateřské třídě každého z žáků.
Výhody programu	Pozitivem tohoto přístupu je vytyčení pedagogů, kteří budou pracovat se skupinou jedinců s nadprůměrnými schopnostmi, menší časová náročnost na přípravu a realizaci a menší komunikační bariéry mezi skupinou nadaných a spolužáky ve třídě.	Přínosem tohoto přístupu je možnost setkání s talentovanými spolužáky, zlepšení společenské komunikace a individuálnější péče ze strany učitelů.
Nevýhody plánu	Nevýhodou může být přiřazování velké pozornosti a privilegování společenství talentovaných jedinců a přetěžování žáků méně talentovaných.	Negativa se projevují při přesunech žáků do jiných tříd, při sestavování harmonogramu předmětů, při synchronizování jednotlivých témat vyučování a při udržení pozornosti a motivace ve vyučování

Tabulka 1: Možnosti vzdělávání nadaných žáků

Rozšířené možnosti vzdělávání talentovaných dětí (Portešová, 2011)		
Název oddílu vzdělávání	třída pro nadané žáky	Integrace nadaných žáků do běžné třídy se speciálními pomůckami
Popis integrace	Třída talentovaných dětí, která se vyskytuje v běžné škole, se označuje za speciální třídu. Při práci v tomto oddílu spolupracuje větší počet odborných učitelů, kteří mají za cíl individuálně podpořit a poskytnout pomoc různým druhům nadaných žáků.	V běžné škole se vyskytují děti s talentem, pro něž jsou vytvořeny speciální pomůcky a materiál potřebný k jejich celkovému rozvoji. Tyto prostředky se využívají opakovaně a učitelé mají tudíž možnost zhodnocení efektivnosti v práci s nadanými jedinci. Při výchovně-vzdělávací činnosti žáků s mimořádnými schopnostmi a dovednostmi se u dětí střídá několik pedagogických pracovníků. Objevují se zde i vysoce vzdělaní odborníci na tuto problematiku, kteří zasahují do vyučování či sami řídí vytyčené hodiny.
Výhody programu	Výhodou je kooperace speciálních programů vytvořených pro jedince s mimořádnými vlastnostmi a možnost rychlého postupu práce. Dále užití specifických materiálů a svazků pomáhajícím dětem při studiu	Výhodou je předem připravený systém integrace, který postihuje celou šíři povinné školní docházky. Využití znalostí specialisty a časová úspora učitelů při vytváření vzdělávacích postupů je dalším pozitivem.
	Negativním faktorem je možnost povýšeného chování, jednání a vystupování nadaných žáků.	Handicapem tohoto přístupu je částečná ztráta kontroly učitelů při práci s talentovanými žáky a

Nevýhody plánu	Další nevýhodou, která se vyskytuje u tohoto přístupu, je velikost a umístění speciální třídy v kraji. Rodiče se dostávají do situace, kdy musí zvážit dojíždění dětí do vzdálenějších měst.	nutnost kooperace s odborným pedagogem.
----------------	--	---

Tabulka 2: Druhy vzdělávání nadaných žáků

Forma vzdělávání žáků s mimořádnými schopnostmi, kdy dochází k přestupu nadaného dítěte do vyšších ročníků v základním vzdělávání, není v dnešní době hojně využívaná metoda. Nezaujala a nevytvořila si oblibu u pedagogického sboru, který ji připisuje spíše negativní charakteristiky a hodnocení. Ovšem za situace, kdy je tento postup nevyhnutelný a se kterou se učitelé a specialisté na problematiku nadání setkávají při integraci talentovaného jedince do běžného školního zařízení, je přechod do následujících ročníků forma vítaná (Hubatka, 2010).

Vhodným učebním programem, který by zajistil kvalitní rozvoj nadprůměrných schopností a dovedností u talentovaných jedinců je postup, při kterém se nadaným žákům podává učivo, které je zařazeno nad rámec běžných vyučovacích postupů. Může se jednat například o výuku předmětů, které nejsou často viditelným jevem ve školním systému a svým obsahem jsou spíše zaměřeny na umělecké školy či vědecké a vzdělávací kroužky. Aplikace speciálních složek do vyučování umožňuje nadaným žákům dostat se do širších vrstev a struktur probírané látky a seznámit se s velkým množstvím detailů. Děti v běžné školní třídě jsou o tyto podrobnosti ochuzeny, avšak vyučující se o nich může jen z malé části a pouze okrajově zmínit při výkladu nového učiva jako o zajímavosti vztahující se k učivu. Rozšíření vyučovací látky pro výjimečně talentované jedince vyžaduje plnohodnotnou koncentraci, která je nutná pro kvalitní rozvoj žákovských schopností, dovedností a vědomostí (Stoppardová, 2005).

V předcházejících kapitolách diplomové práce o vzdělávání mimořádně nadaných žáků jsme se zmínili o dokumentech, které provázejí jedince s talentem celou školní docházkou, dále jsme vytyčili nutné změny ve školních institucích, které jsou důležitou podmínkou pro vhodnou integraci dítěte s výjimečnými schopnostmi

a dovednostmi. Uvedli jsme možnosti a druhy vzdělávání nadaných žáků, ze kterých si rodič talentovaného jedince může vybrat. V následujícím textu předkládané diplomové práce zdůrazníme úlohu rodiny při rozvíjení mimořádných vloh, které se vyskytují u dětí s nadáním.

Rodič jako hlavní činitel rozvoje dětí s nadprůměrnými vlohami má možnost si vybrat kromě školního institutu zařízení specializující se na jedince s mimořádnými vlastnostmi. V českém státě je v dnešní době velké množství organizací zajišťujících aktivní trávení různorodých volnočasových činností. Jednou z institucí slučující nadané jedince je společnost, která čítá přes tisíc členů s výjimečnými schopnostmi a dovednostmi. *„Mensa je mezinárodní organizace, jejímž členem se může stát každý, kdo dosáhne v testu inteligence schváleného Mensou výsledku mezi horními dvěma procenty celkové populace inteligentní kvocient sto třicet a vyšší“* a dále uvádí, že existuje i *„Dětská Mensa pro děti od 10 do 16 let“* (Fořtík, Fořtíková, 2007, s. 58).

Rodina se musí přizpůsobit potřebám svého potomka s mimořádnými schopnostmi a dovednostmi. Musí se informovat o možných přístupech a možnostech ve vzdělávání a komunikovat se specializovanými pracovišti zabývající se problematikou nadání. Pro rodiče se může při zjištění a identifikaci nadání u jejich potomka buď tato situace stát traumatizující a mohou k ní zaujmout různé druhy přístupů. Jedná se o přílišnou opatrnost, nebo výchovu k dokonalosti, ve které dochází k přetěžování dítěte (Müller aj., 2001). S daným tématem jsme se již podrobněji seznámili a blíže jej determinovali v předcházejících kapitolách předkládané diplomové práce.

V následujících kapitolách se soustředíme na činnosti a jednání učitele, který dovede při výuce správně zaujmout, podpořit a motivovat žáky s neobyčejnými schopnostmi i jedince v běžné třídě. Dále vyzdvihneme nutnost aktivního konání ve vyučovacích hodinách, které se provádí prostřednictvím hry a herní aktivity žáků. Spojením motivačních prvků a herních činností, tedy motivačních her, se budeme zabývat v následující kapitole.

5 ÚLOHA MOTIVACE A HRY PŘI VYUČOVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ

Při průběhu rozvíjení kognitivních činností žáka působí celý komplex faktorů. Největší složkou, která se podílí na stimulování pozornosti u dětí, je motivace. Na základní škole je při výchovně-vzdělávací činnosti nejvíce ceněná pozitivní motivace žáků. Správným motivačním aktem je navození takové atmosféry, která je příznivá pro vyučování. Jedná se o kladné nasměrování žákovy postoje k problémové situaci a jeho činorodé řešení úkolu. Ve vzdělávacích institucích se také může objevovat negativně orientovaná motivace. Prostřednictvím tohoto druhu motivačního působení žák nabývá dojmu, že je bezpředmětné či dokonce nezajímavé zabývat se školními činnostmi a úkoly, které jim pedagog předkládá (Nelešovská, Spáčilová, 2005).

Pedagogický pracovník i rodič usměrňuje a napomáhá žákům k dosažení žádoucího chování a kladných výsledků ve školském zařízení. Aby mohl být zahájen proces motivace dítěte a žáka s talentem k získání určitých vědomostí, dovedností, návyků a postojů, musí učitel znát charakter, zájmy a osobnost vychovávaného jedince. Dítě si při osvojování nových zkušeností a poznatků musí dostatečně věřit a mít silnou vůli, která je nutná pro splnění požadovaného úkolu. Jak jsme již uvedli v předcházejících kapitolách, chování a jednání žáka ovlivňuje z velké míry rodina a vrozené vlastnosti jedince. Vhodné podmínky pro rozvoj a možnost uplatnění mimořádně vyvinutých vlastností, schopností a dovedností, má jedinec pouze při vytvoření vhodné atmosféry a příznivého prostředí, ve kterém se pohybuje (Kopáč, Hraše aj., 1967).

Stimulace žákovy činnosti a podněcující jednání k aktivitě je dáno především učitelem ve výchovně-vzdělávacím procesu. Pedagogický pracovník i rodič musí brát na vědomí přání a potřeby dětí, zvláště pak se přizpůsobit individuálním potřebám jedinců s mimořádně vyvinutými schopnostmi a dovednostmi. Je povinností každého učitele a rodiče vhodně motivovat žáky pro zábavu a k vyvíjení vyšší aktivity nad činnostmi. Čím je těžší a složitější struktura úkolu, tím je větší nutnost podněcování k práci prostřednictvím vnějších stimulů nebo samotné snahy dítěte. Úspěch v činnosti žáka aktivizuje dychtivost po dalších úkolech v podobné práci, neboť se jedinec domnívá, že také dosáhne kladného výsledku. Při neúspěšných činnostech musí pedagog vynaložit vyšší úsilí při motivování žáka k další práci. Úkoly, úlohy

a problémy, které jsou kladeny na jedince v povinném školním vzdělávání, musí být přiměřené a uzpůsobené věkovým a vývojovým zvláštnostem žáků v běžné třídě i dětí s výjimečnými vlohami a vlastnostmi.

V následujících kapitolách se budeme podrobněji zabývat důležitostí motivačního působení pedagogických pracovníků na žáky, děti a studenty ve výchovně-vzdělávací činnosti. Uvedeme nutnost zapojení herních, aktivních a tvůrčích činností do vyučovacího procesu. Vyzdvihneme nezbytnou potřebu rozvoje zájmů a zálib u dětí ve školním prostředí ,zvláště pak u talentovaných žáků, kteří vynikají mimořádně vyvinutými schopnostmi a dovednostmi.

5.1 Motivace

Pro pojem motivace neexistuje jednoznačná definice, která by postihovala veškerou šíři problému. Motivace je souhra činností, které působí na celou strukturu osobnosti člověka. Dělí se na zevní faktory a činitele, které jsou ovlivňovány okolní společností. Mohou se podílet na chování a jednání lidí buď jako rozdílné druhy motivace, nebo jsou v kooperačním vztahu. Motivační akt zvyšuje touhu člověka po určité činnosti. Díky popudu, podněcování a vlastní snaze může jedinec dosáhnout vyšších výsledků ve svém konání a jednání. Na dítě, žáka a studenta s mimořádně vyvinutými schopnostmi a dovednostmi jsou kladeny vyšší motivační požadavky ze strany rodičů a pedagogických pracovníků. Motivace působí na herní aktivitu dítěte i na zájmy a koníčky (Říčan, 1973).

Motivační pedagogický pracovník i příbuzní dítěte podněcují žáka k aktivním činnostem ve školním zařízení i k činorodému jednání a konání ve volném čase. Od útlého dětství se proces směřující k motivačnímu aktu přetváří podle stupně vývinu různých věkových skupin dětí. Kladná stránka podněcujícího působení se odrazí ve zlepšení, aktivitě nebo vyšším výkoně při vyučování. Učitel i rodič mohou používat prostředky, které nevyhovují požadavkům jedince při motivaci. Žák se pak přestává zajímat o danou aktivitu, či se jí odmítá plně věnovat. V pedagogické praxi je motivace jednou z podstatných a klíčových činností, kterou vykonává učitel po celou dobu výchovně-vzdělávacího působení. Motivace obsahuje mnoho jednotlivých prvků, které ovlivňují chování i jednání žáka a dítěte ve škole i mimo školní zařízení.

Jednotlivé složky motivace musí být přizpůsobeny individuálním potřebám a zvláštnostem každého jedince ve výchovném zařízení. Pedagogický pracovník musí při výchovně-vzdělávací činnosti vytvořit atmosféru, která podněcuje a stimuluje každého jedince k dychtivosti po předkládané aktivitě. Motivace se dělí podle okolností, které ovlivňují její průběh a funkci (Lokšová, Lokša, 1999):

A) Faktory, které aktivizují činnost žáka, poskytují dítěti možnost rozvoje jeho vlastních snah, přání a dychtivosti po dosažení určitých vědomostí a dovedností. Rozvoj kognitivních poznatků, snaha o vyšší výsledky a požadavek vyniknutí mezi spolužáky ve školním kolektivu jsou základními činiteli tohoto druhu motivačního působení;

B) Motivace, která je ovlivnitelná pedagogy a rodiči působí na žáka i dítě kladnými i zápornými faktory. Jedinec je motivován a snaží se zlepšit klasifikační hodnocení učitele prostřednictvím vyšší výkonnosti při učení a aktivitě ve vyučovacích hodinách. Dále je jedinec podněcován k činnosti díky prostředí, ve kterém se nachází. Jde o postoj a přístup dítěte ke svým vrstevníkům ve školním zařízení i mimo budovu školy. Tento typ motivačního působení pedagogických pracovníků i rodičů na žáky a děti je nejvíce používán na prvním stupni základních škol. Učitel přitom využívá dychtivosti a touhy dětí, žáků a studentů po získání nových vědomostí a dovedností.

Prostřednictvím vhodného motivačního vlivu pedagogických pracovníků a rodičů na žáky se rozvíjí jeho zájmy a dychtivost po načerpání nových poznatků a zkušeností z různých vědních oborů. Problematikou herních činností a zálib se budeme ještě podrobněji zabývat a rozvíjet.

5.2 Hra

Pomocí her si dítě již v útlém věku přivlastňuje a učí se nová pojmenování vlastností, dějů a vztahů. K zapamatování běžných pravidel, pouček a říkanek slouží aktivní zapojení do herních činností prostřednictvím dramatického ztvárnění situací, které si dítě vytváří. Hra je nástrojem k rozvoji paměti a obohacování slovní zásoby (Einonová, 2007).

Hra slouží jako nástroj k rozvoji komunikativních, sociálních a emocionálních stránek osobnosti každého jedince. Aktivní zapojení dětí a žáků do činností

a vyučování, které jsou spjaty s hrou, je přirozená reakce jedinců na danou situaci. Hra může v pedagogické praxi posloužit jako jeden z prostředků motivačního působení, prostřednictvím kterého povzbuzuje pedagogický pracovník žáky ke splnění činnosti či získání určité dovednosti v daném předmětu. Hra je činnost jednoho i více jedinců, kteří jsou sestaveny do stejnorodých i různorodých skupin dětí. Je nutné, aby pedagog i rodič co nejlépe přizpůsobili hru individuálním, věkových a charakterovým zvláštnostem žáků v dané vyučovací skupině. Na učitele jsou kladeny vyšší požadavky, které jsou obsaženy v ŠVP zahrnující oblasti vědomostí, dovedností, schopností i přípravné činnosti, které učitel vykonává a připravuje se na vyučovací hodinu u jedinců s mimořádně vyvinutými vlastnostmi a vlohami. Hra je nástrojem k rozvoji zájmů a koníčků u dětí.

Činnost, kterou lidé provádí již od svého narození a která současně zasahuje do jejich životů, nazýváme herní aktivitou dětí i dospělých. Hra je přirozené jednání dětí, díky kterému nabývá jedinec zkušenosti ze současného světa. Hlavním znakem hry je napodobování činnosti dospělých osob. Důležitou roli při vytváření herních situací hraje kreativita a stupeň vývoje představivosti dětí. Hra napomáhá k vyššímu rozvoji všech vlastností a charakterových rysů žáků. Podle zapojení či vytváření herních situací a činností můžeme u dítěte provést diagnózu jeho charakteristických projevů chování, jednání a identifikovat povahové vlastnosti. Potřeby a nástroje sloužící k zapojení dětí do herní aktivity se formovaly podle měnící se struktury a povahy lidí již od dob založení prvních civilizací. Herní činnost má mnoho podob a variant. Základní dělení se vymezuje na hry se sportovním zaměřením, hry na rozvíjení paměti a logiky a hry, které slouží k výchovně-vzdělávací činnosti žáků a studentů ve školních institucích (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

Hry se formují na základě zájmů a snahy dítěte o určitou činnost či úkol prostřednictvím vhodného přístupu rodičů a pedagogických pracovníků k individuálním potřebám žáků a dětem s mimořádně rozvinutými schopnostmi a dovednostmi. Dítě, žák i student si vytvoří pozitivní vztah k práci díky vhodné motivaci ze strany vrstevníků, příbuzných a učitelů při osvojování nových poznatků. Motivace působí na žáky prostřednictvím výchovně-vzdělávací činnosti pedagogických pracovníků. Učitel stimuluje chování a jednání žáků díky povzbuzování v průběhu celého vyučování. Zálibám, zájmům, potřebám a způsobu, jak kladně a vhodně stimulovat žáky budeme připisovat značnou pozornost v následujících kapitolách.

5.3 Zájmy

Již v mladším školním věku dítěte se vyhraňují jeho zájmy a záliby v určitých hrách a předmětech. Existují odlišné přístupy k vyčleňování zájmů u mužů a žen. Muži inklinují k pohybovým aktivitám, průmyslu, obchodu a výzkumu. Ženy přitahuje kulturní prostředí, kolektivní činnosti, dramatické ztvárnění her a pomoc při udržování pořádku, čistoty a chodu domácnosti. Dítě nejprve čerpá vědomosti a získává zkušenosti z bezprostředního okolí, které ho obklopuje. Poté okruh zájmů rozšiřuje do různých oborů lidské činnosti (Koch, Matějček, 1960).

Každý jedinec se vyznačuje odlišnými zájmy, které utvářejí jeho jedinečnost a individuální charakterové vlastnosti. V kooperaci s motivací povzbuzují zájmy a záliby žáka k činnosti, a tím napomáhají k lepším výkonům ve školním zařízení i volnočasových činnostech. Škola jako výchovně-vzdělávací instituce má za úkol vzbuzovat, podporovat a napomáhat k rozvoji zájmů u dětí v běžné škole i u žáků mimořádně nadaných. Zájmy či koníčky jsou činnosti, které děti, žáky a studenty přitahují. Soustavně se jim věnují po delší dobu a ovlivňují jejich chování a jednání (Višňovský, Kačáni aj., 2006).

Zájmy, motivace a herní aktivita dětí patří mezi základní přístupy a postoje školských zařízení, ve kterých se odehrává výchovně-vzdělávací činnost. Zájmy a záliby žáků v povinném základním vzdělávání jsou druhem konání a jednání dětí, při kterém si vytvořily oblibu u dané činnosti a mají tendenci ji zvýhodňovat před ostatními předměty či aktivitami při vyučování ve školách i ve volném čase. S vývojem dítěte se mění jeho potřeba i dychtivost poznávat či objevovat nové poznatky a vědomosti. S přibývajícimi zkušenostmi se přetváří také vztah k zájmům a zálibám dětí, žáků a studentů. Motivace stimuluje a podněcuje způsob vyjádření, chování a jednání žáka. Jak jsme již uvedli v předcházejících kapitolách, motivační akt se dělí na podněty, které motivují žáka prostřednictvím vlastní píce i snahy a na motivy, které jsou ovlivňovány okolním prostředím, rodinou, pedagogickými pracovníky a spolužáky ve školní třídě základního vzdělávání. Hra a herní aktivita dětí je v současnosti považována za jeden z hlavních prostředků získání i osvojování nových informací, zákonitostí a zkušeností ve školním i domácím prostředí. Pedagogové při své praxi využívají všechny dostupné informace získané od dětí, které poslouží k navození vhodné vzdělávací atmosféry. Učitelé podněcují žáky k vytváření zájmů a zálib prostřednictvím přiměřené motivační aktivity. Pro děti, žáky

i studenty je hra zábavnou činností, při které nenásilnou formou získávají nové zkušenosti, rozšiřují si okruh znalostí a obohacují se o nové poznatky vhodné pro zapojení do praktického života. Pro pedagogické pracovníky i rodiče dětí, zvláště pak u jedince s výjimečnými schopnostmi a vlastnostmi, platí nutná podmínka pro vhodné zapojení žáka do školního i třídního kolektivu. Jedná se o motivaci žáka pro zábavu, kterou je herní činnost dítěte.

6 SOUBOR MOTIVAČNÍCH HER

V následujících kapitolách překládané diplomové práce jsme provedli návrh metodických listů k motivačním hrám, které slouží pro kvalitnější pochopení podstaty a obsahu jednotlivých aktivit a činností nadaných žáků. Celkový popis her zahrnuje cíl hry, čas věnovaný činnosti, zařazení do části vyučovací hodiny, popis aktivity, výčet činností, schopností, dovedností a kompetencí, na které se hra zaměřuje a které současně rozvíjí, dále popis pomůcek potřebných při aplikaci her na žáky, děti a studenty začleněné do povinného výchovně-vzdělávacího procesu.

6.1 Metodické listy

- Hádej, hádej, odpovědi vyhledávej

Cíl: ve hře s názvem Hádej, hádej, odpovědi vyhledávej (Günther, 1000 bláznivých her, 2002) je hlavním cílem zlepšit organizační schopnosti ve skupinách žáků a podnítit jedince k tvořivému uvažování, chování a jednání.

Časová dotace: deset až patnáct minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, ve které hra aktivizuje a povzbuzuje děti k přemýšlení nad situací i řešení úkolů problémového charakteru.

Realizace (pravidla): hra není náročná na prostor ani na vybavení školní třídy. Žáci se seskupí do tří družstev o stejném počtu účastníků hry. Učitel každé skupině rozdá papírové lístečky s dvaceti otázkami a dvaceti odpověďmi. Děti mají za úkol utvořit a najít správnou dvojici z hádanek a odpovědí. Vítězí družstvo, které má nejkratší čas a největší počet správných odpovědí.

Hra rozvíjí: bystrost i postřeh jedinců, rychlost rozhodování, správnost úsudku, schopnost kooperativního jednání a chování ve skupině žáků.

Zaměření hry: organizační a logická schopnost jedinců při plnění úkolů, dovednost včas, bezchybně a správně reagovat na vzniklou situaci.

Klíčové kompetence: sociální a personální rozvíjí žák pomocí kooperativního vystupování ve skupině spolužáků. Kompetence k řešení problému se u žáka systematicky rozvíjí při celkovém i závěrečném sestavování dvojic otázek a odpovědí.

Pomůcky: papírové karty s hádankami a odpověďmi.

Viz příloha 1

- Obrázkový příběh

Cíl: ve hře s názvem Obrázkový příběh je hlavním cílem zapojit fantazijní produkci nápadů či námětů dětí a motivovat žáky k následné výchovně-vzdělávací činnosti.

Časová dotace: deset až patnáct minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, ve které hra slouží jako prostředek k opakování či je využívána jako nástroj potřebný k motivaci, povzbuzení jedinců a k podpoře dychtivosti žáků po získání nových zkušeností, vědomostí a dovedností.

Realizace (pravidla): hra je založena na spolupráci celé třídy. Žáci se seskupí do kruhu a vyberou si z nabídky obrázkových karet pouze jeden list. Mají za úkol pečlivě si jej prohlédnout a následně dát obrázku název. Po pojmenování karet nastupuje vytváření příběhu, do kterého každý jedinec zakomponuje produkci své fantazie vztahující se k názvu obrázku. Po zdárném ukončení vypravování, učitel spolu se žáky vyrovná karty takovým způsobem, aby každý jedinec měl možnost shlédnout všechna vyobrazená schémata. Učitel se žáků zeptá, co spojuje všechny obrázkové karty. Pokud žáci váhají nad odpovědí, učitel spolu s dětmi znovu postupně pojmenovává jednotlivé listy, tak dlouho, dokud si žáci nejsou zcela jisti svou odpovědí.

Hra rozvíjí: schopnost spolupráce dětí ve skupině, dovednost naslouchat spolužákům a přizpůsobit děj příběhu s návazností na začlenění daných slov do vypravování.

Zaměření hry: vzájemné respektování názorů i námětů ve skupině žáků.

Klíčové kompetence: pracovní se rozvíjí pomocí přizpůsobení žáka nově vytvořeným podmínkám. Kompetence komunikativní se rozvíjí prostřednictvím správného a smysluplného začlenění nápadu a představy do celkového děje příběhu.

Pomůcky: dvacet šest obrázkových karet, názvy obrázků začínají na stejné písmeno abecedy. Všechna schémata se mohou dále vztahovat například k jedné činnosti, ročnímu období či probírané látce ve vyučování.

Viz příloha 2

- Záchranný kruh

Cíl: hra s názvem Záchranný kruh je herní aktivita, jejímž cílem je utvořit kruh pomocí rozpletení pavučiny, utvořené z rukou jednotlivých žáků.

Časová dotace: pět až osm minut

Část vyučovací hodiny: hlavní, ve které je úkolem hry odreagovat žáky od výchovně-naučných aktivit a převést pozornost na logickou úlohu činnostního charakteru.

Realizace (pravidla): žáci se seskupí do těsného kruhu tvářemi do středu objektu. Se zavřenýma očima předpaží nejdříve pravou ruku a zachytí se náhodného jedince, přičemž simulují podání ruky. Následuje předpažení levé horní končetiny a opět se dlaněmi spojí s náhodným spolužákem. Po otevření očí všech účastníků dá učitel pokyn k rozpletení pavučiny a k vytvoření záchranného kruhu určeného k potřebám záchrany každého účastníka hry. Jedinou podmínkou je nutnost sudého počtu účastníků ve skupině a počet žáků při hře vyšších než jedna dvojice dětí. Pokud je ve skupině lichý počet žáků, určí učitel roli lichému jedinci s cílem koordinovat chování, jednání a konání skupiny spolužáků při plnění úkolu.

Hra rozvíjí: schopnost porozumění a spolupráce skupiny jako jednoho celku při vykonávání herní aktivity. Každý člen má stejnou funkci a je nepostradatelný při řešení problému.

Zaměření hry: schopnost logického myšlení a uvažování i dovednost předjímat situace.

Klíčové kompetence: sociální a personální se rozvíjí prostřednictvím schopnosti spolupracovat a respektovat roli každého účastníka aktivity.

Pomůcky: žádné.

Viz příloha 3

- Čarování s písmenky

Cíl: ve hře s názvem Čarování s písmenky (Günther, 1000 bláznivých her, 2002) je zapsat v co nejkratším čase slova, která začínají na dané první a poslední písmeno. Slova ovšem musí dávat smysl.

Časová dotace: sedm až deset minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní z důvodu procvičení a rozvoji slovní zásoby.

Realizace (pravidla): žáci jsou učiteli rozděleni do tří skupin. V každé skupině se vyskytuje velká plocha balicího papíru a jedna psací potřeba. Účastníci skupiny si vyberou jednoho člena a zvolí jej za zapisovatele. Ostatní spolužáci mají roli rádců. Podle pokynu a předem zvoleného slova učitelem děti zapíší příslušné slovo na papír neobvyklým způsobem. Jednotlivá písmena ve slově zapíší pod sebou a vytvoří tak sloupec. Druhý sloupec vytvoří zapsáním slova v opačném směru, a to takovým způsobem, že první písmeno slova zapíše k poslednímu písmenu slova v prvním sloupci. Vzniknou tak dva sloupce slov o dvou písmenech. Žáci mají za úkol vymyslet slovo, které bude začínat písmenem v prvním řádku a prvním sloupci a končit písmenem v prvním řádku ve druhém sloupci. Stejným způsobem pokračují u dalších řádků. Vítězí družstvo, které má v co nejkratším čase napsaná všechna smysluplná slova.

Hra rozvíjí: slovní zásobu, schopnost rychlého rozhodování a organizaci ve skupině.

Zaměření hry: schopnost správně a včas reagovat na nastalou situaci. Ve třídě se podle míry kooperace určuje schopnost zapojení všech členů do skupiny při herní činnosti.

Klíčové kompetence: sociální a personální se rozvíjí prostřednictvím kooperativních činností a organizačních schopností dané skupiny, v rámci níž si stanoví jednotlivé role.

Pomůcky: balicí papír a tužka.

Viz příloha 4

- Slovní lavina

Cíl: ve hře s názvem Slovní lavina je hlavním cílem vytvořit proud slov začínajících na písmeno, kterým končí předcházející slovo.

Časová dotace: deset až patnácti minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, ve které hra plní motivační a povzbuzující funkci.

Pravidla (realizace): žáci se seskupí do kruhu. Podle pokynů učitele vymýšlejí slova, která začínají v prvním kole posledním písmenem předcházejícího slova. Ve druhém kole se obtížnost stupňuje. Každý jedinec má za úkol říct slovo, které začíná na poslední dvě písmena slova předcházejícího.

Hra rozvíjí: rozsah slovní zásoby a schopnost rychlé reakce.

Zaměření hry: schopnost soustředit se na zadaný úkol.

Klíčové kompetence: sociální a personální se rozvíjí prostřednictvím pochopení podstaty problémové činnosti, respektování vyjadřovacích schopností a dovedností jednotlivých účastníků a zapojení se do herní aktivity.

Pomůcky: žádné.

Viz příloha 5

- Kouzelná abeceda

Cíl: ve hře s názvem Kouzelná abeceda (Günther, 1000 bláznivých her, 2002) je hlavním cílem vytvořit vypravování zkomponované ze slov, jejichž počáteční písmena kopírují pořadí písmen v abecedě.

Časová dotace: patnáct až dvacet minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, ve které hra plní svou hlavní funkci. Jedná se o schopnost vymýšlet a kombinovat slova při pravidelném střídání písmen podle abecedního pořádku.

Realizace (pravidla): žáci se pod vedením učitele seskupí do kruhu. Každý žák má za úkol vytvořit větu o libovolném počtu slov, která by reprezentovala písmena v abecedě. Děti podle svých možností a schopností vynechávají symboly s háčkem

a písmena ch, q, w,x, y,z. Skupina vytvoří příběh, jehož hlavní náplní je práce se slovy a písmeny.

Hra rozvíjí: slovní zásobu, schopnost logicky sestavovat věty podle předem stanovených pravidel.

Zaměření hry: vhodně volit slova podle pořadí písmen v abecedě a sestavovat je do smysluplných vět.

Klíčové kompetence: komunikativní se rozvíjí prostřednictvím logického uspořádání vět a verbálního projevu jednotlivých účastníků herní aktivity.

Pomůcky: žádné.

Viz příloha 6

- Zapletený kůň

Cíl: ve hře s názvem Zapletený kůň (Bremner, Bělohávek, Mensa, poznej své IQ, 1999) je hlavním cílem najít ve spleti dopravních prostředků deset čtyřnohých savců.

Časová dotace: čtyři až šest minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, neboť motivuje a stimuluje chování a jednání dětí. Povzbuzuje a připravuje jedince k činnosti v hlavní části výchovně-vzdělávacího aktivitě.

Realizace (pravidla): učitel předloží každému dítěti ve třídě pracovní list a zadá úkol, po jehož vyplnění mají jedinci na kartách vyznačeno deset koní i s vozíky.

Hra rozvíjí: postřeh a schopnost plné koncentrace na jednu činnost po dobu nutnou ke splnění úkolu.

Zaměření hry: vytrvalost a snaha jedince splnit úkolu.

Klíčové kompetence: k řešení problému se rozvíjí pomocí soustředěné činnosti žáků při hledání daného zvířete mezi automobilovými a motocyklovými dopravními prostředky.

Pomůcky: pracovní listy, na kterých jsou vyobrazeny automobilové a motocyklové dopravní prostředky a deset koní s vozíky.

Viz příloha 7

- Rozdíly

Cíl: ve hře s názvem Rozdíly (Bremner, Bělohlávek, Mensa, poznej své IQ, 2000) je hlavním cílem nalézt deset odlišností mezi dvěma obrázkovými kartami.

Časová dotace: tři až šest minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, ve které hra koncentruje žákovu pozornost na danou činnost a připravuje jedince k úkolům v hlavní části výchovně-vzdělávacího procesu.

Realizace (pravidla): každému jedinci, který se účastní aktivity, vydá učitel pracovní list, na němž jsou dvě budovy na první pohled stejného rozvržení. Žáci mají za úkol si důkladně kartu prohlédnout, najít rozdíly a vhodně vyznačit odlišné prvky na jednotlivých stavbách.

Hra rozvíjí: schopnost plné koncentrace při činnosti, dovednost pozorování a poznání jednotlivých odlišností.

Zaměření hry: koncentrace pozornosti na daný úkol.

Klíčové kompetence: pracovní se rozvíjí prostřednictvím soustavného pozorování a schopnosti vnímat odlišnosti ve stavbě či vzhledu budovy na obrázkové kartě.

Pomůcky: pracovní listy, na kterých jsou vyobrazeny dvě budovy lišící se v drobných architektonických úpravách i v prostředí staveb.

Viz příloha 8

- Labyrint

Cíl: ve hře s názvem Labyrint je hlavním cílem vytvořit bludiště, jehož vyřešení trvá třicet sekund.

Časová dotace: tři až pět minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, neboť hra aktivizuje žákovu pozornost a podněcuje je k tvořivému přístupu.

Realizace (pravidla): učitel zadá všem žákům úkol, aby v časovém intervalu do tří minut nakreslili labyrint, jehož vyřešení bude trvat nejméně třicet sekund. Po uplynutí stanovené doby si žáci mezi sebou vymění bludiště, vysvětlí spolužákovi, kde je jeho startovní a cílová pozice. Učitel pak měří na stopkách čas. Přihlásí se ten žák, který dojde do cíle dříve, než ve stanoveném termínu.

Hra rozvíjí: schopnost logického uvažování, fantazii a dovednost realizace úspěšného úkolu.

Zaměření hry: schopnost návrhu bludiště pouze v mysli žáka a dovednost přenést koncept na papír.

Klíčové kompetence: k řešení problému se rozvíjí pomocí vyhledávání způsobu řešení dané situace.

Pomůcky: papír A5, pero.

Viz příloha 9

- Paměťová hra

Cíl: ve hře s názvem Paměťová hra je hlavním cílem pomocí zpětného vybavování předmětů, zapsat všechny objekty, které se ukrývají pod šátkem.

Časová dotace: tři až pět minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, ve které se aktivizuje žáková pozornost.

Realizace (pravidla): učitel přichystá před začátkem hry patnáct předmětů na zem, či vyvýšené místo, které přikryje neprůhledným šátkem. Všechny objekty děti znají. Žáci se seskupí kolem místa s přikrytými předměty. Každý žák má u sebe tužku a papír, který nechává ležet na zemi či stole. Po odkrytí předmětů učitel odměřuje čas třiceti sekund. Po tu dobu mají žáci za úkol zapamatovat si co nejvíce předmětů v jakémkoliv pořadí. Po uplynutí stanovené doby učitel předměty přikryje a žákům dává prostor k zapsání zapamatovaných předmětů na papír. Učitel přeruší zapisování předmětů do dvou minut po započetí psaní. Do té doby má většina žáků napsané všechny předměty, které si zapamatovali. Konečná fáze hry spočívá

v sečtení zapsaných objektů a odložení pera. Společnými silami dají žáci dohromady všech patnáct předmětů. Poté učitel naposledy odkryje objekty a následuje zpětná kontrola.

Hra rozvíjí: schopnost plné koncentrace na jednu činnost.

Zaměření hry: rozvoj paměti, zpětné vizuální vybavování si předmětů a poznání schopností ostatních spolužáků.

Klíčové kompetence: k učení se rozvíjí prostřednictvím schopnosti nalézt vhodný způsob k zapamatování či zpětného vybavení předmětů.

Pomůcky: modrý plastový hřeben, červená tuba na zubní kartáček, pomeranč, balíček papírových kapesníků, malé zrcátko, vata, fotka psa, žluté gumové slunce, magnetický plyšový medvěd, hodinky, pero, klíčenka, tužková baterie, lepidlo, kolíček na prádlo a neprůhledná látku, která slouží k zahalení předmětů.

Viz příloha 10

- Živá mince

Cíl: ve hře s názvem Živá mince (Trna, Jednoduchý experiment v učebních úlohách, 2009) je hlavním cílem dostat kovovou desetikorunovou minci z kónické nádoby, aniž by se jedinec dotknul mince přímo rukou či za pomoci jiného předmětu.

Časová dotace: čtyři až sedm minut.

Část vyučovací hodiny: úvodní, neboť aktivizuje a povzbuzuje chování, jednání a dychtivost žáka po vyřešení problému a vysvětlení dané reakce předmětu.

Realizace (pravidla): žáci jsou podle pokynu učitele rozděleni do dvou či tří skupin podle počtu jedinců ve třídě. Družstva se seskupí kolem lavic. Učitel na každou lavici, u které je skupina, položí kónickou nádobu a do ní vloží kovovou minci. Žáci mají za úkol dostat desetikorunu ze sklenice, aniž by se jí přímo dotkli rukou či jiným předmětem. Další podmínkou nutnou pro splnění úkolu je zákaz převrácení či odlepení dna sklenice od lavice.

Hra rozvíjí: schopnost logicky řešit úlohy problémového charakteru.

Zaměření hry: praktická dovednost a schopnost slovně zdůvodnit reakci.

Klíčové kompetence: k řešení problému rozvíjí osobnost vychovávaného jedince prostřednictvím řešení problémové situace. Kompetence komunikativní se rozvíjí pomocí verbálního vysvětlení příčiny a následku událostí při hře.

Pomůcky: dvě či tři kónické nádoby, nebo sklenice na Martini, jejichž tvar připomíná písmeno v a dvě či tři kovové desetikorunové mince.

Viz příloha 11

6.2 Použité metody

Metody, které jsme v diplomové práci využívaly, popisujeme v následujícím textu.

Jedná se o metodu pozorování, při níž jsme žáky přímo, cílevědomě a krátkodobě pozorovali během herní aktivity. Pozorovali jsme skupiny žáků jako jeden celek i chování, jednání a způsob vyjadřování jednotlivců přímo ve třídách základních škol. Na základě zjištěných skutečností jsme zkoumali úspěšnost herní činnosti. Před započítím pozorování jsme si vytyčili cíle, které jsme následně ověřovali. Pozorování je nejvyužívanějším typem metod v předkládané diplomové práci.

Metoda analýzy pedagogických dokumentů byla užita při herních aktivitách, ve kterých učitel předložil dětem pracovní listy nebo volné papíry. Podle pokynů učitele měli žáci splnit zadaný úkol. Dokumenty měly podobu tištěných obrázků, nakreslených labyrintů a psaných slov. Po shromáždění všech pracovních listů bylo provedeno ověření úspěšnosti herní aktivity.

6.3 Popis účastníků her

V praktické části předkládané diplomové práce jsme zpracovali soubor motivačních her určených pro jedince, kteří se nacházejí v systému povinného školního vzdělávání zaměřeného na nadané děti. Výzkum jsme prováděli u žáků

v běžných třídách základní školy a u nadaných dětí s mimořádně vyvinutými vlastnostmi, schopnostmi a dovednostmi, pro něž byly vytvořeny specializované třídy v rámci jednoho školního zařízení.

V systému českých školských institucí není běžným jevem, aby se pro výjimečně nadané žáky zřizovaly oddíly určené výhradně pro výuku nadaných jedinců. Na území českého státu se děti, u kterých bylo diagnostikováno nadání, převážně integrují do běžných tříd výchovně-vzdělávacího zařízení.

Výběr školní instituce, který by vyhovoval požadavkům a současně byl vhodný pro bližší vědecké zkoumání a bádání, určené pro potřeby předkládané diplomové práce, byl náhodnou záležitostí. Po kladných zkušenostech s ochotou a spoluprací učitelů při předávání teoretických i praktických poznatků a možností náslechové praxe ve vyučovacích hodinách u žáků s neobyčejně rozvinutými vlohami, jsme zvolili základní školu, která se nachází v Olomouci. Pedagogičtí pracovníci nám poskytli dostatek prostoru a volné pole působnosti při ověřování účinku her na talentované děti. Ve všech třídách určených pro mimořádně nadané žáky i při práci s pedagogickými pracovníky nám nebyla odmítnuta účast na výzkumu předkládané diplomové práce. Pracovali jsme s talentovanými jedinci ve druhé, třetí a čtvrté třídě povinného základního vzdělávání.

Ve druhé třídě, určené pro děti s mimořádně vyvinutými schopnostmi a dovednostmi, se vyskytuje patnáct žáků. U všech jedinců byla diagnózou potvrzena nadanost pro určitou skupinu činnostních i vědomostních předmětů. Specializovaná druhá třída základní školy je složena z osmi chlapců a sedmi děvčat, kteří pravidelně dojíždí či bydlí v blízkosti školního zařízení. U dvou chlapců byla zjištěna dvojitá výjimečnost zahrnující vývojové poruchy chování. Věkové rozvržení druhé třídy je od osmi do devíti let věku žáků s nadáním. Typickým rysem popisované skupiny dětí je obliba didaktických her a poslouchání pohádek. Schopnost spolupráce, vzájemné komunikace i možnost naslouchání projevům spolužáků je u jednotlivých dětí rozdílná.

Ve třetí třídě, která je stanovená pro žáky s výjimečnými vlastnostmi, se vyskytuje patnáct dětí. Skupina se skládá z deseti chlapců a pěti děvčat. U tří jedinců byla diagnostikována dvojitá výjimečnost. Jedná se o chlapce s poruchou autistického spektra, který má výrazné projevy chování. Má problémy s udržováním pořádku a čistoty na svém místě i po celé třídě. Ve třetí třídě je také dívka s diagnostikovanou těžkou specifickou poruchou učení. Má problém se sebezprezentací před skupinou,

pro vlastní sebedoceňování a nízkou sebedůvěru. Dále je v kolektivu dívka s oboustrannou těžkou nedoslýchavostí, která je původem Řekyně. Ve školním prostředí využívá naslouchátka. Věkové rozložení skupiny se pohybuje od devíti do deseti let věku žáků. Skupina je charakteristická ostře vyhraněnými zájmy převážně technického zaměření. Dále se vyznačuje vysokou aktivitou, dynamičností a větší mírou hluku při plnění úkolů. Žáci třetí třídy mají problém s dodržováním pravidel chování a respektování autorit. Skupina nadaných žáků je celkově plná zájmů a očekávání.

Čtvrtá třída základní školy stanovená pouze pro děti s diagnózou nadání je vymezená pro patnáct žáků s talentem. Skupina jedinců ve čtvrté třídě je složena z deseti chlapců a pěti dívek. U tří chlapců byla podle pedagogicko-psychologické poradny diagnostikována dvojitá výjimečnost. Jedná se o dyslexii a dysortografii u prvního jedince, dále dysgrafie u druhého dítěte a Aspergerův syndrom u třetího chlapce. Věkové rozložení skupiny se pohybuje od deseti do jedenácti let věku žáků ve třídě. Charakteristickým znakem popisované skupiny jsou kladné vztahy s ostatními spolužáky i s dětmi z celé školy. Rádi se pohybují ve společnosti jiných osob, kromě výše zmiňovaných tří chlapců s dvojitou výjimečností, kteří stojí stranou od kolektivu. Všichni žáci se ve třídě rádi a často zapojují do diskusí a komunikace mezi sebou i s dospělými. Skupina se též vyznačuje hravostí, aktivitou a dychtivostí po nových poznacích z různých vědních oborů. Žáci s mimořádnými vlastnostmi v této třídě neradi pracují ve skupinách či jako jeden celek, spíše inklinují k individualitě a snaze o samostatnost při plnění úkolů

Ve specializovaných třídách určených výhradně pro jedince s neobyčejně rozvinutými vlastnostmi, schopnostmi a dovednostmi může být navržena kapacita na nejvyšší úroveň sedmnácti žáků v jedné třídě. Učitelé se při tomto nízkém počtu dětí mohou individuálně věnovat a rozvíjet mimořádné vlohy u každého jedince. Při větším množství nadaných dětí ve třídách by se znemožnil jedinečný a osobitý přístup k žákům a také by došlo k přetěžování pedagogických pracovníků při práci s talentovanou mládeží. Ve třídách jsou zřízeny služby asistenta pedagoga, které pomáhají učitelům při realizování výchovně-vzdělávací činnosti.

Výběr základní školy, ve které se uskutečnilo zkoumání a ověřování účinnosti motivačních her na žáky, děti a studenty z běžných tříd a škol, byl náhodnou záležitostí. Po předchozí domluvě a pozitivních zkušenostech s vedením školní instituce i s pedagogickým sborem jsme se rozhodli pro základní školu v Ivančicích.

Běžné výchovně-vzdělávací zařízení, které jsme vybrali, je školou plně organizovanou. Ze všech tříd, pedagogických pracovníků i rodičů dětí, které jsme oslovili, nikdo neodmítnul účast při výzkumu předkládané diplomové práce. Pracovali jsme s žáky, dětmi a studenty z druhé, třetí, čtvrté a páté třídy povinného základního vzdělávání. Postihli jsme tedy celý první stupeň výše zmiňované plně organizované školy.

Ve druhé třídě běžného školního zařízení se vyskytuje patnáct žáků. Skupina je rozdělena na šest dívek a devět chlapců. Věková hranice třídy je od osmi do deseti let. Ve skupině žáků jsou integrováni dva chlapci, kteří vlivem velkého počtu zameškaných hodin propadli a podle provedené diagnostiky v pedagogicko-psychologické poradně jim pedagog musí poskytnout úlevy ve všech vyučovacích předmětech. Třída je charakteristická velkým zájemem o hry, pohádky a dramatizaci příběhů s ponaučením. Při komunikaci s učitelem jsou soustředění, ale při vzájemné diskusi se spolužáky nevnímají, netolerují a neponechávají dostatek volného prostoru pro vyjádření ostatním dětem k tématu. Třída má ráda soutěže mezi jednotlivci avšak soupeření skupin proti sobě vyvolává konflikty a dohady mezi spolužáky. Děti ve druhém ročníku nemají v oblibě stereotypní opakování úkolů a rády zkouší nové prvky ve vyučování. Žáci ve druhé třídě bydlí z velké části v blízkém okolí školy, ostatní dojíždí z více vzdálených měst a vesnic.

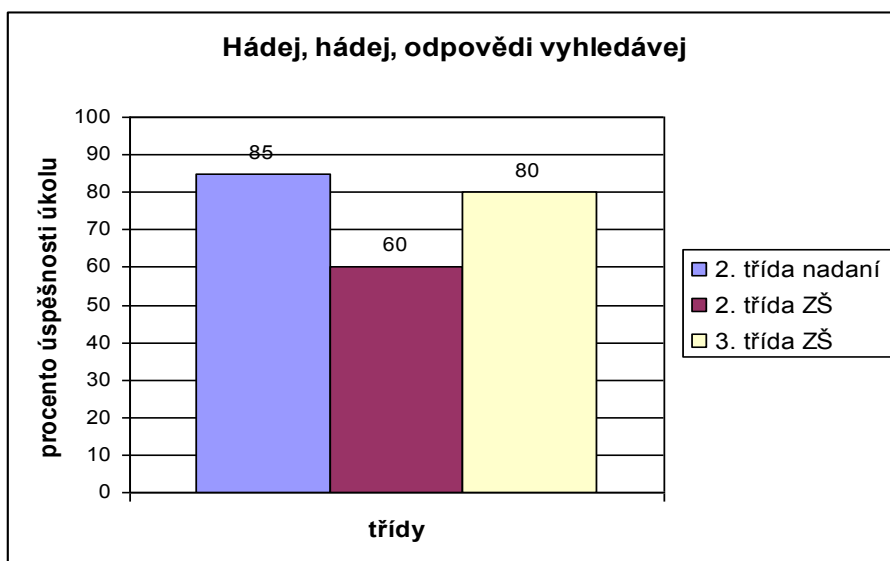
Třetí ročník běžného výchovně-vzdělávacího zařízení disponuje dvaceti žáky, kteří ve větší míře bydlí v místě, kde se výše popisovaná škola nachází. Třída se skládá z dvanácti chlapců a osmi děvčat. Ve skupině je integrován jeden žák s těžkými vývojovými poruchami učení. Dále se zde nachází čtyři jedinci, u kterých se podle pedagogicko-psychologické poradny jedná o dyslexii či dysgrafii. Věkové rozložení skupiny se pohybuje od devíti do deseti let věku žáků. Třída je charakteristická hravostí, smyslem pro dodržování pravidel a dychtivostí po nových zkušenostech. Kladným rysem skupiny je schopnost vzájemné komunikace, porozumění mezi jednotlivci a velkou mírou spolupráce při řešení zadaných úkolů a problémů.

Ve čtvrté třídě běžného základního vzdělávání se vyskytuje dvacet jedna žáků. Skupina se skládá z patnácti děvčat a šesti chlapců. Věkové rozložení třídy se pohybuje od deseti do jedenácti let. Ve třídě se nachází tři jedinci, kteří podle diagnostiky z pedagogicko-psychologického zařízení trpí dyslexií či dysgrafií. Pro čtvrtý ročník jsou charakteristické dobré vztahy mezi spolužáky i mezi jednotlivými

třídami. Rádi pracují ve skupinách a při vzájemné komunikaci tolerují názory a přání svých spolužáků. Spolupráce mezi jednotlivci i třídy jako celku nečiní žákům velké obtíže.

V páté třídě běžné základní školy se vyskytuje dvacet sedm žáků. Skupina je rozdělena na devatenáct dívek a osm chlapců. Věkové rozmezí se pohybuje od jedenácti do třinácti let. Věkovou hranici třinácti let určuje jeden chlapec, který propadl v první třídě. Ve skupině se vyskytuje pět žáků se specifickými poruchami učení. U většiny z nich se jedná o dysgrafii. Třída se vyznačuje kladným vztahem k pracovním činnostem, klidným kolektivním jednáním a schopností navzájem si pomáhat i spolupracovat. Skupina dětí se dokáže nadchnout pro jakoukoliv činnost a při kooperativních činnostech nevyklučují slabší žáky z kolektivu, spíše se jim snaží pomoci zvládnout daný úkol.

6.4 Grafické znázornění výsledků

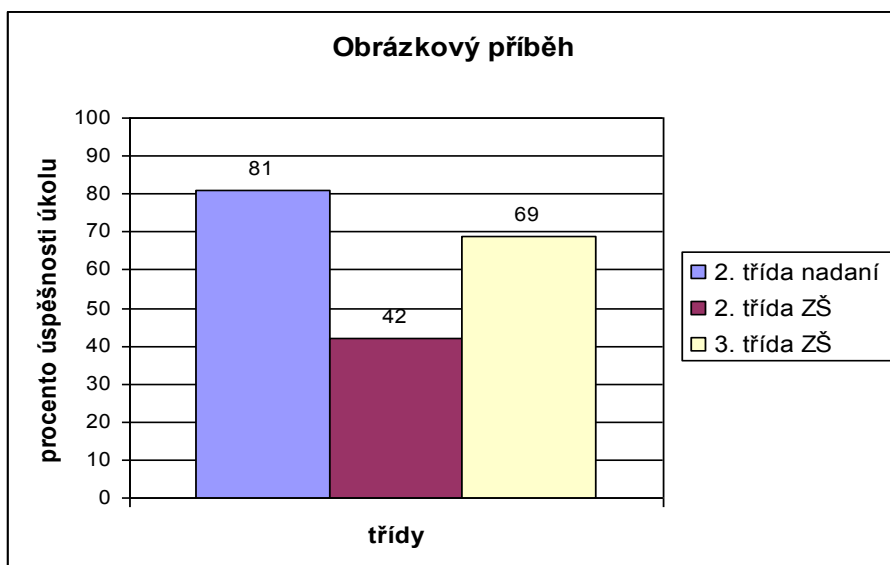

Graf 1: Řeší úspěšnost didaktické hry – Hádej, hádej, odpovědi vyhledávej

Dílčí závěr

Z grafu vyplývá, že osmdesát pět procent nadaných žáků z druhé třídy úspěšně splnilo úkol. V běžném druhém ročníku úspěšně zvládlo úkol šedesát procent dětí. Ve třetí třídě běžného základního vzdělávání zvládlo úkol osmdesát procent žáků. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadaní žáci z druhé třídy jsou úspěšnější než

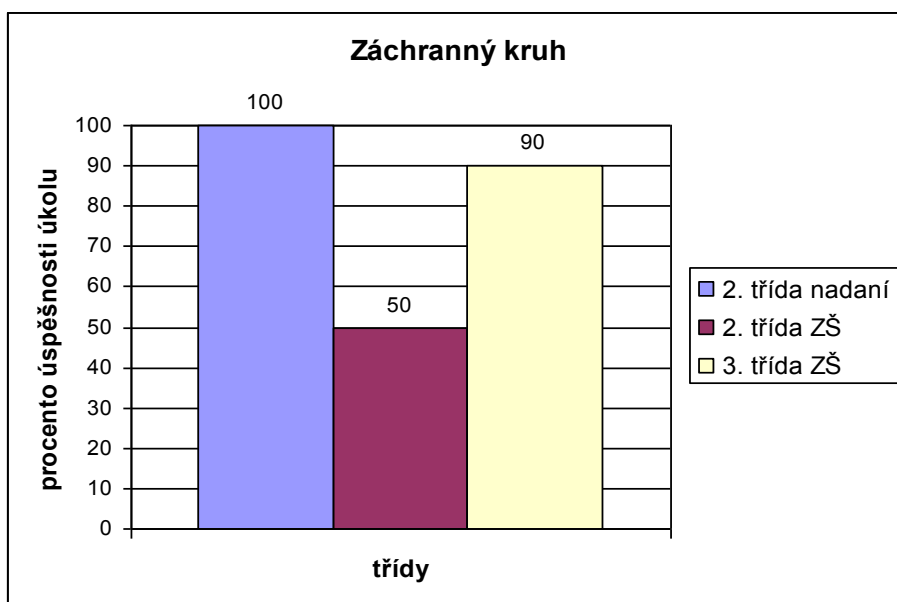
děti z běžné druhé a třetí třídy. Děti z běžné třetí třídy jsou úspěšnější než žáci z druhé třídy.

Graf 2: Řeší úspěšnost didaktické hry – Obrázkový příběh

Dílčí závěr

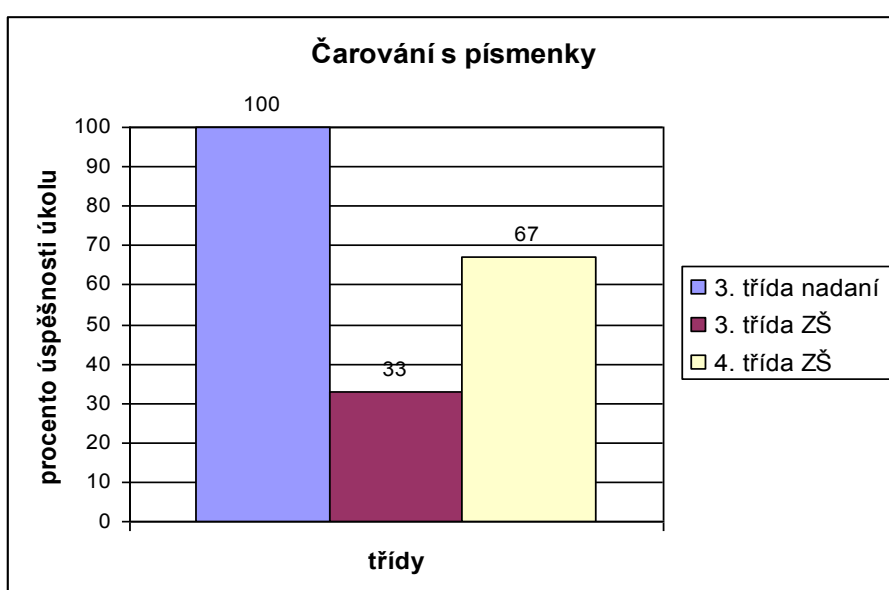
Z grafu vyplynulo, že osmdesát jedna procent nadaných žáků z druhé třídy zvládlo stanovený úkol. Z běžné druhé třídy úspěšně splnilo úkol čtyřicet dva procent žáků. Ze třetí třídy běžného základního vzdělávání zvládlo úkol šedesát devět procent dětí. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadané děti z druhé třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné druhé a třetí třídy základního vzdělávání. Žáci z běžného třetího ročníku jsou úspěšnější než žáci z druhého ročníku.

Graf 3: Řeší úspěšnost didaktické hry – Záchranný kruh

Dílčí závěr

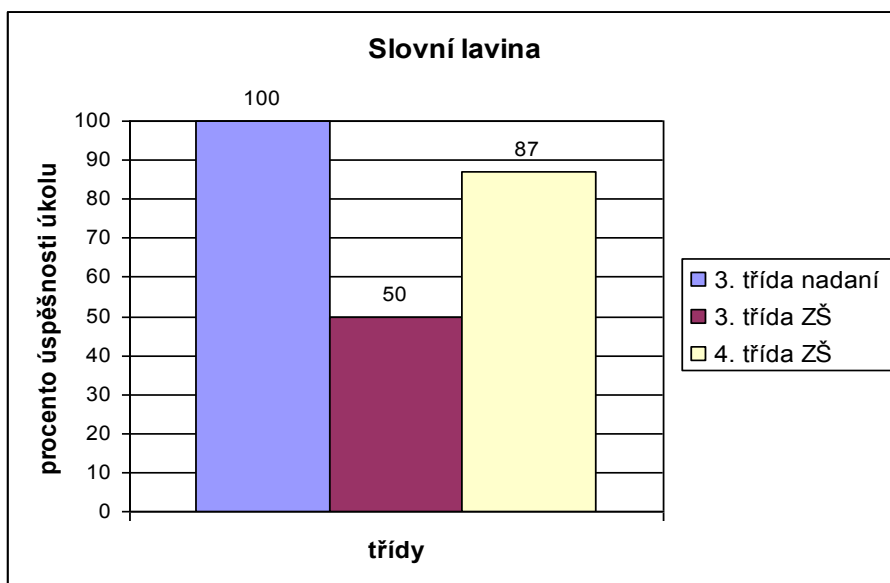
Z grafu vyplynulo, že sto procent nadaných žáků z druhé třídy splnilo úkol. Z běžné druhé třídy zvládlo úkol padesát procent dětí. Ze třetí třídy běžného základního vzdělávání splnilo úkol devadesát procent dětí. Z údajů vyplývá, že nadaní žáci z druhé třídy jsou úspěšnější než žáci z běžného druhého a třetího ročníku základního vzdělávání. Žáci z běžné třetí třídy jsou úspěšnější než žáci z druhého ročníku.

Graf 4: Řeší úspěšnost didaktické hry – Čarování s písmenky

Dílčí závěr

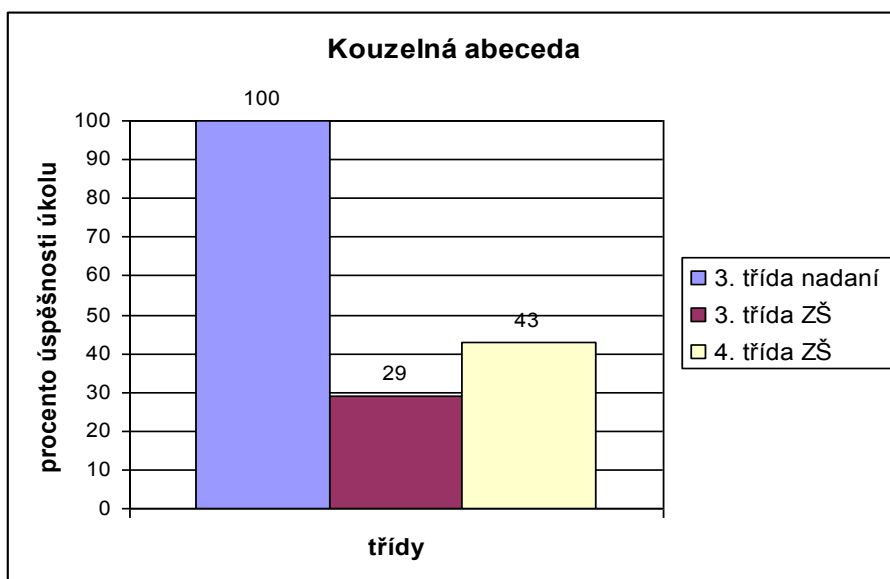
Z grafu vyplynulo, že sto procent nadaných žáků z třetí třídy úspěšně zvládlo daný úkol. Z běžné třetí třídy splnilo úkol třicet tři procent žáků a ve čtvrté třídě běžného základního vzdělávání zvládlo úkol šedesát sedm procent žáků. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadané děti z třetí třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí a čtvrté třídy základního vzdělávání. Žáci z běžné čtvrté třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí třídy.

Graf 5: Řeší úspěšnost didaktické hry – Slovní lavina

Dílčí závěr

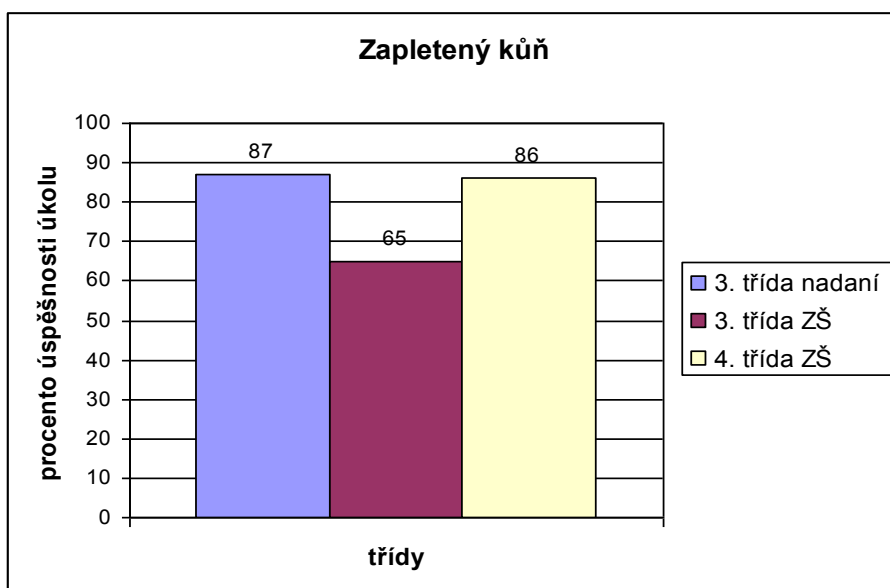
Z grafu vyplynulo, že sto procent talentovaných žáků z třetí třídy úspěšně splnilo úkol. Padesát procent žáků z běžné třetí třídy zvládlo úkol. Ve čtvrté třídě úspěšně splnilo úkol osmdesát sedm procent žáků. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadané děti z třetí třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí a čtvrté třídy. Žáci z běžné čtvrté třídy úspěšněji splnili úkol než žáci z běžné třetí třídy.

Graf 6: Řeší úspěšnost didaktické hry – Kouzelná abeceda

Dílčí závěr

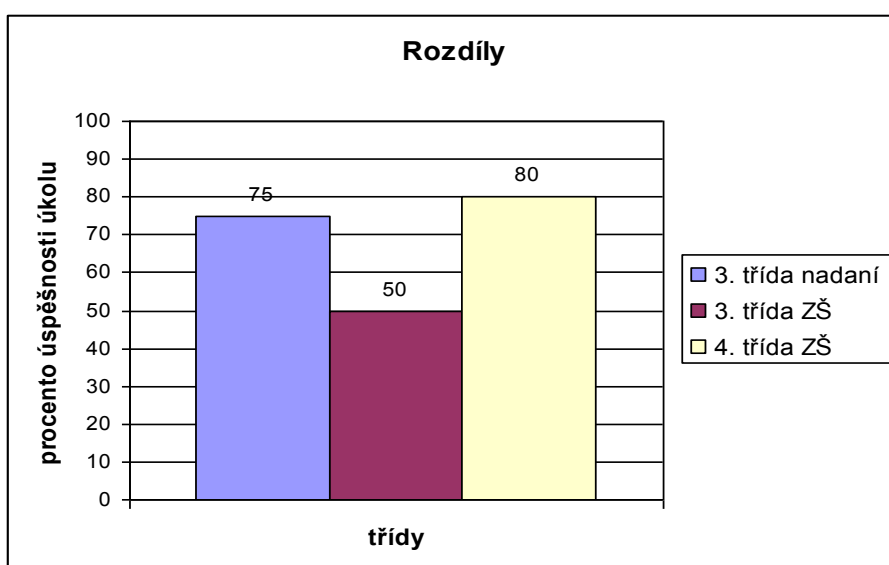
Z grafu vyplynulo, že sto procent nadaných žáků z třetí třídy úspěšně splnilo úkol. V běžné třetí třídě zvládlo úkol dvacet devět procent žáků. V běžné čtvrté třídě splnilo úkol čtyřicet tři procent dětí. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadané děti z třetí třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí a čtvrté třídy. Žáci z běžné čtvrté třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí třídy.

Graf 7: Řeší úspěšnost didaktické hry – Zapletený kůň

Dílčí závěr

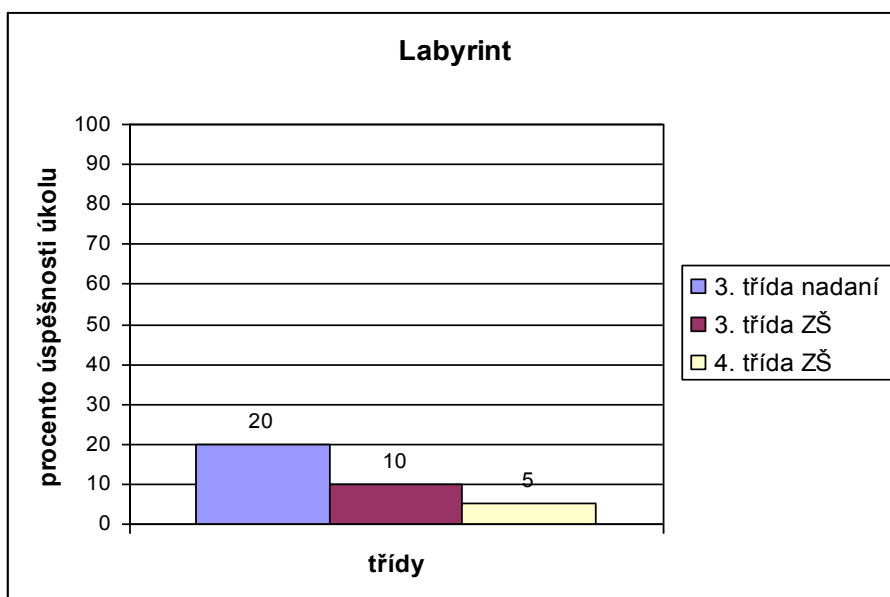
Z grafu vyplynulo, že osmdesát sedm procent nadaných žáků ze třetí třídy zvládlo stanovený úkol. Z běžného třetího ročníku splnilo úkol šedesát pět procent žáků. Ze čtvrté třídy běžného vzdělávání zvládlo úkol osmdesát šest procent dětí. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadané děti ze třetího ročníku jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí a čtvrté třídy základního vzdělávání. Žáci z běžné čtvrté třídy dosáhli téměř podobného výsledku jako nadané děti z třetí třídy. Žáci z běžného čtvrtého ročníku byli úspěšnější než žáci z třetího ročníku.

Graf 8: Řeší úspěšnost didaktické hry – Rozdíly

Dílčí závěr

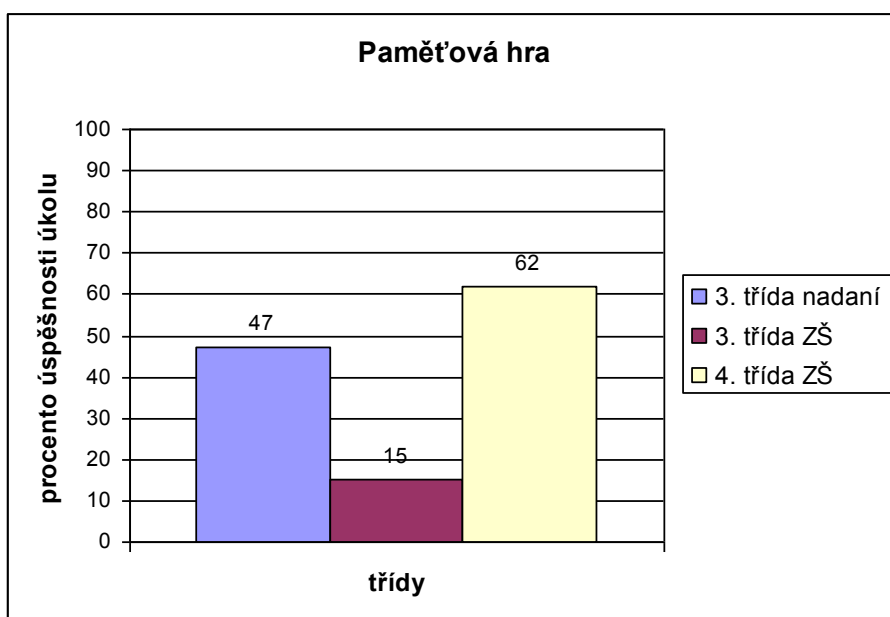
Z grafu vyplynulo, že sedmdesát pět procent nadaných žáků ze třetí třídy úspěšně splnilo úkol. V běžné třetí třídě zvládlo úkol padesát procent žáků. V běžné čtvrté třídě úspěšně splnilo úkol osmdesát procent žáků. Děti z běžné čtvrté třídy jsou úspěšnější než nadaní žáci ze třetí třídy a žáci z běžné třetí třídy.

Graf 9: Řeší úspěšnost didaktické hry – Labyrint

Dílčí závěr

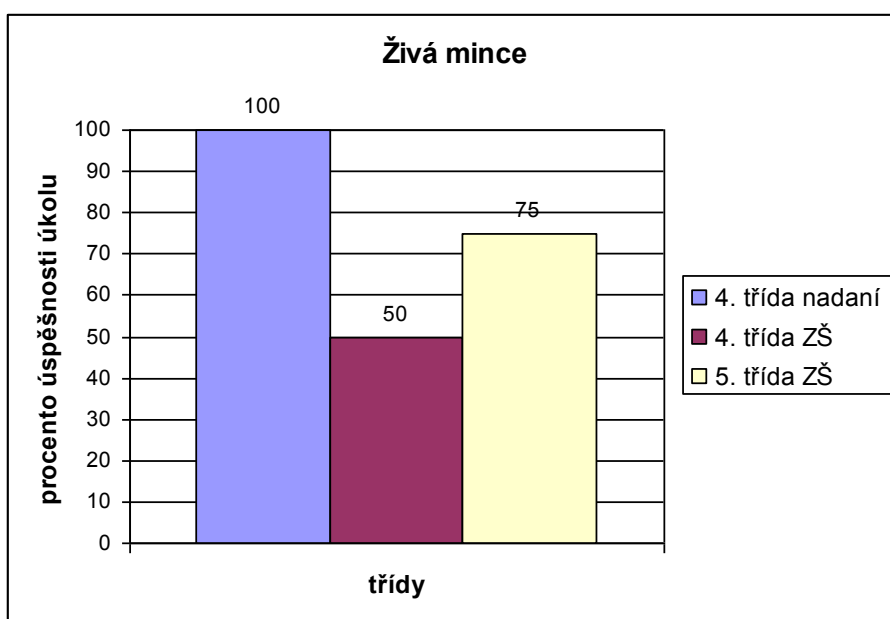
Z grafu vyplynulo, že dvacet procent nadaných žáků úspěšně splnilo úkol. V běžné třetí třídě zvládlo úkol deset procent žáků. V běžné čtvrté třídě splnilo úkol pět procent žáků. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadaní žáci ze třetího ročníku jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí a čtvrté třídy. Děti z běžné třetí třídy jsou úspěšnější než žáci ze čtvrté třídy.

Graf 10: Řeší úspěšnost didaktické hry – Paměťová hra

Dílčí závěr

Z grafu vyplynulo, že čtyřicet sedm procent nadaných žáků z třetí třídy úspěšně splnilo úkol. V běžné třetí třídě zvládlo úkol patnáct procent dětí. V běžném čtvrtém ročníku splnilo úkol patnáct procent dětí. Z výše uvedených údajů vyplývá, že děti z běžné čtvrté třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí třídy a nadané děti ze třetího ročníku.

Graf 11: Řeší úspěšnost didaktické hry – Živá mince

Dílčí závěr

Z grafu vyplynulo, že sto procent nadaných žáků ze čtvrté třídy zvládlo úkol. Z běžné čtvrté třídy úspěšně splnilo úkol padesát procent žáků a v páté třídě běžného základního vzdělávání zvládlo úkol sedmdesát pět procent žáků. Z výše uvedených údajů vyplývá, že nadané děti ze čtvrté třídy jsou úspěšnější než žáci z běžné třetí a čtvrté třídy základního vzdělávání. Děti z běžné páté třídy jsou úspěšnější než děti v běžné čtvrté třídě.

6.5 Efektivnost použitých her

V empirické části předkládané diplomové práce jsme zpracovali soubor motivačních her určených pro žáky, děti a studenty, kteří se nacházejí na prvním stupni v systému povinného základního vzdělávání. Pro hry jsme nejprve stanovili hypotézy, které jsme následně ověřovali ve speciálně stanovených třídách pro žáky s mimořádnými schopnostmi i dovednostmi a u jedinců v běžné základní škole. Výsledky, ke kterým jsme při ověřování účinnosti her dospěli, popisujeme v následujícím textu diplomové práce.

Cíle výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je ověřit účinnost herní aktivity nejprve u žáků s talentem a poté ověřit herní činnost u dětí ve stejné třídě v běžném vzdělávacím zařízení. Při srovnání výsledků a zjištění rozdílných hodnot ověříme aktivitu u žáků z běžné třídy, která je o jeden ročník vyš.

Dalším cílem je prostřednictvím realizace didaktických her potvrdit či vyvrátit předem stanovené hypotézy výzkumného šetření.

Formulace hypotéz:

H1: Při užití didaktické hry se rozvíjí slovní zásoba žáků.

H2: Při použití didaktické hry se rozvíjí schopnost logicky uvažovat.

H3: Užitím didaktické hry se rozvíjí koncentrace pozornosti žáka na činnost.

Hypotéza 1: Při užití didaktické hry se rozvíjí slovní zásoba žáků.

- Hádej, hádej, odpovědi vyhledávej

Ve druhém ročníku základní školy určené pro výjimečně nadané žáky se všichni jedinci podíleli na četbě otázek a taktéž každý účastník hry skládal otázky

k odpovědím, které seřazoval logicky podle číselného značení. Ve skupinách, které se skládaly z mimořádně talentovaných žáků, se vyskytovaly tři chybné odpovědi.

Ve druhé třídě běžné základní školy byla organizace herní činnosti na jiné úrovni. Ve skupině byl určen jeden nejlepší čtenář, který četl otázky i odpovědi a ostatní členové družstva chaoticky skládali otázky k odpovědím bez seřazení do sloupce či podle číselného značení. Ve skupinách druhého ročníku se vyskytovalo osm chybných odpovědí.

Ve třetím ročníku běžného základního zařízení si každý účastník hry četl a následně všichni společně přiřazovali otázky k daným odpovědím. Všechny skupiny skládaly otázky podle číselného označení. V družstvech se objevily čtyři chyby.

Při realizaci didaktické hry ve vyučování se hypotéza potvrdila. Žáci nabyli nová slovní spojení a rozšířili si slovní zásobu.

- Obrázkový příběh

Ve druhé třídě speciálně vymezené pro nadané žáky uplatňovaly talentované děti vysokou míru tvořivosti při herní činnosti. Vymyšlené věty i souvětí měly jednoznačnou návaznost na obrázky i děj příběhu. Až po pojmenování pěti obrázků přišli nadané děti na to, co mají společného.

Ve druhé třídě běžného školního zařízení žáci vytvářeli obyčejné a jednoduché věty. Příběh inklinoval spíše k pohádce a samostatné věty, které děti vymýšlely, tvořily popis pohádkové říše. Až po pojmenování patnácti obrázkových karet, přišli žáci na prvek, který všechny listy spojuje.

Ve třetím ročníku běžného výchovně-vzdělávacího institutu tvořili žáci jednoduché věty i souvětí. Několik jedinců vymyslelo nápaditější slovní spojení. Děj příběhu byl ovšem jednoduchý. Po pojmenování osmi obrázkových listů, přišli děti na jeden znak, který mají všechny karty společný.

Hypotéza byla potvrzena prostřednictvím užití didaktické hry, ve které si žáci rozšířili slovní zásobu pomocí tvořivého přístupu k činnosti.

- Čarování s písmenky

Ve třetí třídě pro nadané jedince, žáci nejprve nepochopili zadání úlohy. Psali nesmyslné opakování písmen. Po zopakování úkolu zvládaly danou situaci s velkou rychlostí. V herní aktivitě žáci projevili vysoký stupeň spolupráce. Při práci vymýšleli složitější slovní výrazy.

Ve třetím ročníku běžného vzdělávacího zařízení děti projevily vysoký stupeň spolupráce. Při herní aktivitě prokazovaly nízkou rychlost při přemýšlení a zapisování slov. Žáci vymýšleli jednoduchá a běžná pojmenování.

Ve čtvrté třídě běžného školního zařízení žáci vymýšleli slova bez dlouhého přemýšlení. Projevily vysokou míru spolupráce.

Při aplikaci didaktické hry byla hypotéza potvrzena. Děti se navzájem obohatily o slova, která neznaly nebo často nepoužívaly.

- Slovní lavina

Ve třetí třídě určené pro nadané žáky se všechny děti soustředily na hru, která je bavila po celou dobu činnosti. Aktivitu žáci zvládali bez problémů i za ztížených podmínek.

V běžné třetí třídě žáci první kolo zvládali. Ve druhém kole, za ztížených podmínek, dlouho přemýšleli. Ve třídě klesala úroveň motivace. Nakonec druhé kolo hry nezvládli.

V běžné čtvrté třídě se u žáků vyskytovala vysoká úroveň motivace a koncentrace na úkol. První kolo zvládli bez problémů. Druhé pomaleji, ale snažili se o zapojení těžších výrazů.

Při užití didaktické hry byla hypotéza potvrzena. Žáci si procvičili známá slova a naučili se nové výrazy prostřednictvím verbálních znalostí každého dítěte.

- Kouzelná abeceda

Ve třetí třídě vymezené pro talentované děti, žáci dlouho nad aktivitou přemýšleli, pak vytvářeli sedm slov v jedné smysluplné větě, která obsahovala těžší výrazy.

V běžné třetí třídě žáci úkol částečně splnili. Dlouho přemýšleli a tvořili pouze jednoduché věty, které obsahovaly dvě slova.

Ve čtvrté třídě se žáci nad aktivitou dlouze zamýšleli. Tvořili věty, které obsahovaly tři slova.

Při aplikaci herní aktivity byla hypotéza potvrzena. Žáci se obohatili o možnost vytváření a skládání slov do smysluplných vět, ve kterých slova kopírují pořadí písmen v abecedě.

Hypotéza 2: Při použití didaktické hry se rozvíjí schopnost logicky uvažovat.

- Záchranný kruh

Ve druhé třídě vymezené pro jedince s talentem žáci ihned pochopili zadání úkolu. Společnými silami řešili problémovou situaci jako jedna skupina. Do herní aktivity zapojovali logické uvažování a schopnost předvídat jednotlivé kroky v činnosti.

Ve druhé třídě běžného základního vzdělávání žáci ihned nepochopili zadání i způsob řešení problémové situace. Snažili se ji vyřešit jako jednotlivci otočením o sto osmdesát stupňů. Po několika pokusech ovšem danou situaci zvládli.

Ve třetím ročníku povinného základního zařízení žáci částečně pochopili a následně i řešili událost jako jedna skupina.

Užitím didaktické hry při výuce byla hypotéza potvrzena. Žáci si osvojili schopnost logického uvažování, která byla následně využita v praxi.

- Labyrint

Ve třetí třídě pro nadané žáky, zakreslovaly děti v každém labyrintu jednu či více cest, z nichž pouze jedna vedla do cíle. V čase do deseti sekund vyřešilo úkol sedm nadaných žáků. Do dvaceti sekund došlo do cíle pět jedinců a v čase pohybujícím se kolem třiceti sekund vyřešili úkol tři žáci. Tedy tři jedinci zvládli zakreslit bludiště, jehož vyřešení trvalo třicet vteřin.

Ve třetím ročníku běžného školního zařízení zakreslovali žáci jednoduché klikaté cesty, které neměly slepé odbočky. Deset jedinců zvládlo vyřešit bludiště v čase do deseti sekund. Šest žáků došlo do cíle v čase do dvaceti vteřin. Dvě děti úspěšně splnily úkol. U zbývajících dvou jedinců labyrint neměl reálné řešení.

Ve čtvrté třídě běžného základního vzdělávání zakreslovali žáci složitější labyrinty s velkým množstvím odboček a slepých cest. Pět dětí vyřešilo úkol do deseti sekund. V časovém rámci do dvaceti sekund došlo do cíle třináct jedinců a u jednoho žáka bylo bludiště vyřešeno nad požadovaným limitem. U dvou dětí nemělo bludiště řešení.

Při realizaci herní činnosti byla hypotéza potvrzena. Žáci si prostřednictvím nákresu labyrintu rozvíjeli logické schopnosti, které ověřovali v praxi.

- Živá mince

Ve čtvrté třídě, která je vymezena pouze pro nadané žáky ihned prakticky i teoreticky vyřešili úkol i s verbálním vysvětlením nastalé situace.

Ve čtvrtém ročníku běžného školního zařízení se žáci po dlouhém přemýšlení prakticky zapojili a následně i vyřešili zadaný úkol. Jednoduchým pojmenováním pouze nastínili příčinu a následek reakce, ale teoreticky situaci dostatečně nevysvětlili.

V běžném pátém ročníku děti prakticky vyřešily úkol po krátkém časovém úseku. Teoreticky vysvětlily následek i příčinu nastalé situace pouze obecně a okrajově. Podle zadání úkolu logicky vyvodily, jak minci dostat ven ze sklenice.

Při realizaci didaktické hry byla hypotéza potvrzena. Děti podle zadání logicky uvažovaly nad problémem. Hra přispěla k rozvoji logického myšlení.

Hypotéza 3: Užitím didaktické hry se rozvíjí koncentrace pozornosti žáka na činnost.

- Zapletený kůň

Ve třetí třídě určené pro nadané žáky, se u jedinců s talentem objevil vysoký stupeň koncentrace na danou činnost. Kromě dvou dětí našli koně všichni žáci třetího ročníku.

V běžném třetím ročníku povinného vzdělávání žáci vykazovali nižší soustředěnost na daný úkol. Některým jedincům připadala činnost nad jejich síly, avšak všechny děti, kromě sedmi žáků, našly stanovený počet koní.

Ve čtvrté třídě běžného vzdělávání žáci vykazovali vysokou míru koncentrace při řešení úkolu. Kromě tří jedinců našli všechny děti náležitý počet koní i s vozíky.

Užitím didaktické hry byla hypotéza potvrzena. Při činnosti žáci rozvíjeli schopnost koncentrace pozornosti.

- Rozdíly

Rozdíl, na který jsme se ve výzkumné části diplomové práce zaměřili, se nachází uprostřed budovy nad vchodovými dveřmi. Skládá se ze spleti čar, které tvoří určitý znak.

Ve třetí třídě vytvořené pro nadané žáky se u všech jedinců vyskytovala vysoká míra soustředění na daný úkol. Výše uvedený rozdíl ve znaku budovy našlo jedenáct z patnácti dětí s talentem.

Ve třetím ročníku běžného školního zařízení se žáci plně soustředili na zadaný úkol. Deset žáků z dvaceti našlo všech jedenáct rozdílů na obrázkových kartách.

Ve čtvrté třídě běžného vzdělávacího institutu se žáci při řešení úlohy vysokou měrou koncentrovali na zadaný úkol. Z dvaceti jedna účastníků hry našlo výše uvedený rozdíl sedmnáct dětí.

Při realizaci herní aktivity byla hypotéza ověřena. Didaktická hra napomáhá k rozvoji soustředění. Prostřednictvím koncentrace pozornosti žáci nalézali rozdíly.

- Paměťová hra

Ve třetí třídě vymezené pro nadané žáky se výše popsáný předmět vyskytoval u sedmi dětí z patnácti. Průměrný počet sepsaných předmětů, které si nadaní jedinci dokázali zapamatovat, vyjadřuje číslo jedenáct. Žáci vykazovali vysokou míru koncentrace pozornosti na danou činnost.

Ve třetí třídě běžné základní školy se výše uvedená baterie vyskytovala u tří žáků. Průměrný počet odpovědí, které děti napsaly, vyjadřuje číslo osm. Děti se soustředily na úkol.

Ve čtvrté třídě běžného výchovně-vzdělávacího zařízení se výše uvedený předmět vyskytoval u třinácti žáků. Průměrný počet zaznamenaných předmětů vyjadřuje číslo devět. Žáci se plně soustředili na úkol.

Při realizaci didaktické hry byla hypotéza potvrzena. Prostřednictvím zapamatování předmětů byla rozvíjena schopnost plné koncentrace pozornosti na danou činnost.

Závěr

V současné době se věnuje více péče nadaným dětem a zvyšuje se zájem o talentované žáky. Jsou pro ně vytvářeny vzdělávací programy, které se přizpůsobují individuálním potřebám talentovaných jedinců. Vyzdvihuje se nutnost včasné identifikace nadání a vytváření vhodného prostředí, které napomáhá rozvoji mimořádných schopností a dovedností talentovaných dětí.

Při práci s nadanými žáky jsou na učitele kladeny vysoké požadavky. Ve výchovně-vzdělávacím procesu učitel uplatňuje odlišné formy práce.

Přínos diplomové práce spatřuji v souhrnu základních informací o nadaných dětech a v souboru motivačních her, které podněcují aktivitu a koncentraci pozornosti.

Největším osobním přínosem je načerpání teoretických informací i praktických zkušeností, týkajících se nadaných dětí, které dále využiji v pedagogické praxi. Můj zájem o talentované žáky stále trvá. Dále se budu vzdělávat a informovat o nových postupech v práci s talentovanými dětmi.

Problematika nadání není zcela prozkoumaná. Je potřeba se jí dále věnovat. Vyskytují se otázky, které je třeba dále řešit.

Seznam použité literatury

Abramenkovová, V. V. aj. *Stručný psychologický slovník*. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1987. 288 s. ISBN neuvedeno.

BREMNER, J. *Mensa: vizuální hádanky 1: poznejte své IQ*. 1. vyd. Praha: Václav Svojk, 1999. 112 s. ISBN 80-7237-142-8.

BREMNER, J. *Mensa: vizuální hádanky 2: poznejte své IQ*. 1. vyd. Praha: Václav Svojk, 2000. 126 s. ISBN 80-7237-238-6.

CAMPBELL, J. R. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-516-4.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 656 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

DOČKAL, V. *Talent nie je dar*. 1. vyd. Bratislava: Smena, 1983. 112 s. ISBN neuvedeno.

DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty, aneb, Nadání má každý*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2005. 256 s. ISBN 80-7106-840-300.

DOČKALOVÁ, V., SOBOTKOVÁ, I. *Vybrané kapitoly z psychologie pro učitele*. 1. vyd. První díl. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. 160 s. ISBN 80-7067-363-X.

DOČKAL, V., MUSIL, M., PALKOVIČ, V., MIKLOVÁ, J. *Psychológia nadania*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987. 184 s. ISBN neuvedeno.

EINONOVÁ, D. *Naše dítě: rozvoj osobnosti*. 2. vyd. Praha: Fragment, 2007. 240 s. ISBN 978-80-253-0534-8.

FIŠER, J. aj. *Postižené dítě v rodině i společnosti*. 1. vyd. Praha: SPN, 1968. 196 s. ISBN neuvedeno.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. 384 s. ISBN 978-80-7367-725-1.

FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 128 s. ISBN 978-80-7367-297-3.

GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1998. 231 s. ISBN 80-85783-20-7.

GÜNTER, T. *1000 bláznivých her*. 1. vyd. Plzeň: NAVA, 2002. 168 s. ISBN 80-7211-119-1.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Budka, 1993. 297 s. ISBN 80-901549-0-5.

HAŠKOVEC, V., MÜLLER, O. *Galerie géniů: aneb kdo byl kdo*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Albatros, 2003. 463 s. ISBN 80-00-01230-8.

HAŠKOVEC, V., MÜLLER, O., TATÍČKOVÁ, I. *Galerie géniů: aneb kdo byl kdo*. 2. oprav. vyd. Praha: Albatros, 2004. 411 s. ISBN 80-00-01393-2.

HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadání: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005. 209 s. ISBN 80-7290-213-X.

HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadání: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 256 s. ISBN 978-80-247-1998-6.

HUBATKA, M. *Je možné na základní škole přeskočit ročník z důvodu vysokého nadání.* [cit. 18. 1. 2011]. Přístup z:
<http://www.nadanedite.cz/view.php?navezclanku=je-mozne-na-zs-preskocit-rocnik-z-duvodu-vysokeho-nadani&cisloclanku=2009100002>

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných.* 1.vyd. Pezinok: Formát, 2003. 151 s. ISBN 80-89005-11-X.

KAČÁNI, V. *Úvod do pedagogiky.* 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1974. 160 s. ISBN neuvedeno.

KAPRÁLEK, K., BĚLECKÝ, Z. *Jak napsat a používat individuální vzdělávací program.* 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 144 s. ISBN 80-7178-887-2.

KERROVÁ, S. *Dítě se speciálními potřebami.* 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 168 s. ISBN 80-7178-147-9.

KOPÁČ, J., HRAŠE, J. aj. *Neprospívající žák.* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 192 s. ISBN neuvedeno.

KOCH, J., MATĚJČEK, Z. *Psychologie a pedagogika dítěte.* 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1960. 417 s. ISBN neuvedeno.

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole: cvičení pro soustředění a motivace žáků.* 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 208 s. ISBN 80-7178-205-X.

MACHŮ, E. *Rozpoznávání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy: příručka pro učitele a studenty učitelství.* 1. vyd. Brno: Univerzita Masarykova, 2006. 64 s. ISBN 80-210-3979-5.

MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 133 s. ISBN 80-210-1880-1.

MIŠURCOVÁ, V., FIŠER, J., FIXL, V. *Hra a hračka v životě dítěte*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 143 s. ISBN neuvedeno.

MERTIN, V., ZELINKOVÁ, O. *Individuální vzdělávací program*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 107 s. ISBN 80-7178-033-4.

MÖNKS, F. J., YPENBURG, I. H. *Naše dítě je velmi nadané: rukověť pro rodiče a učitele*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 100 s. ISBN 80-247-0445-5.

MUSIL, M. *Cesty k nadaniu*. 1. vyd. Bratislava: Smena, 1985. 194 s. ISBN neuvedeno.

MUSIL, M. *Talenty cez palubu*. 1. vyd. Bratislava: Smena, 1989. 251 s. ISBN neuvedeno.

MÜLLER, O., MICHALÍK, J., VITÁSKOVÁ, K., JONÁŠKOVÁ, V., LUDÍKOVÁ, L., PEUTELSCHMIEDOVÁ, A., SOURALOVÁ, E., DUFKOVÁ, P., VALENTA, M., GROFKOVÁ, I. *Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné škole*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. 289 s. ISBN 80-244-0231-9.

NELEŠOVSKÁ, A., SPÁČILOVÁ, H. *Didaktika primární školy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 254 s. ISBN 80-244-1236-5.

OPATRIL, S. aj. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 208 s. ISBN neuvedeno.

PONOMAREV, J. A., SEMENOV, I. N., STEPANOV, S. J. *Psychologija tvorčestva*. 1. vyd. Moskva: Nauka, 1990. 222 s. ISBN 5-02-013335-3.

PORTEROVÁ, L. Gifted young children: a guide for teachers and parents. In JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Formát, 2003. s. 21. ISBN 80-89005-11-X.

PORTEŠOVÁ, Š. *Možnosti práce s nadanými dětmi ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, [cit. 10. 1. 2011]. Přístup z:

http://www.nadanedeti.cz/index.php?stranka_id=49

PORTEŠOVÁ, Š. *Skryté nadání: psychologická specifika rozumově nadaných žáků s dyslexií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 164 s. ISBN 978-80-210-5014-3.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami k 1. 9. 2007).

[online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 126 s. [cit. 18. 12. 2010].

Přístup z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

RENZULLI, J. S. The enrichment triad model: a guide for developing defensible program for the gifted and talented. In Jurášková, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Formát, 2003, s. 24.

RIEF, S. F. *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole: praktické postupy pro vyučování a výchovu dětí s ADHD*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007. 256 s. ISBN 978-80-7367-257-7.

RUBINŠTEJN, S. J. *Základy obecné psychologie*. 2.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 761 s. ISBN neuvedeno.

RUNCO, M. A. Children's divergent thinking and creative ideation. In SCHWARTZ, L. L. *Why give gifts to the gifted: investing in a national resource*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 1994, s. 19.

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1973. 332 s. ISBN neuvedeno.

SEJVALOVÁ, J. *Talent a nadání: jejich rozvoj ve volném čase*. 1. vyd. Praha: IDM MŠMT, 2004. 60 s. ISBN 80-86784-03-7.

STOPPARDOVÁ, M. *Otestujete své dítě: aneb jak objevit a rozvíjet schopnosti svého dítěte*. 1. vyd. Martin: Neografia, 1992. 189 s. ISBN 80-85186-49-7.

STOPPARDOVÁ, M. *Učte své dítě: jak objevit a rozvíjet schopnosti dítěte*. 2. vyd. Praha: Ikar, 2005. 192 s. ISBN 80-249-0510-8.

TRNA, J. *Jednoduchý experiment v učebních úlohách*. Brno: Masarykova univerzita, [cit. 5. 1. 2011]. Přístup z: ufm.sgo.cz/ke_stazeni/Olomouc_2009.ppt

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1997. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.

VIŠŇOVSKÝ, L., KAČÁNI, V. aj. *Základy školskej pedagogiky*. 1. vyd. Bratislava: Iris, 2006. 227 s. ISBN 80-89018-25-4.

WINEBRENNEROVÁ, S. Teaching gifted kids in the regular classroom. In SEJVALOVÁ, J. *Talent a nadání: jejich rozvoj ve volném čase*. Praha: IDM MŠMT, 2004. s. 17-19. ISBN 80-86784-03-7.

Seznam příloh

Příloha 1: dvacet otázek a dvacet odpovědí hry Hádej, hádej, odpovědi vyhledávej

Příloha 2: obrázkové karty ke hře Obrázkový příběh

Příloha 3: ukázka realizace hry Záchranný kruh v běžné druhé třídě

Příloha 4: ukázka realizace hry Čarování s písmenky v běžné čtvrté třídě

Příloha 5: ukázka hry Slovní lavina v běžné čtvrté třídě

Příloha 6: ukázka realizace hry Kouzelná abeceda v běžné čtvrté třídě

Příloha 7: pracovní list hry Zapletený kůň

Příloha 8: pracovní list hry Rozdíly

Příloha 9: ukázka realizace hry Labyrint v běžné čtvrté třídě

Příloha 10: ukázka realizace hry Paměťová hra v běžné třetí třídě

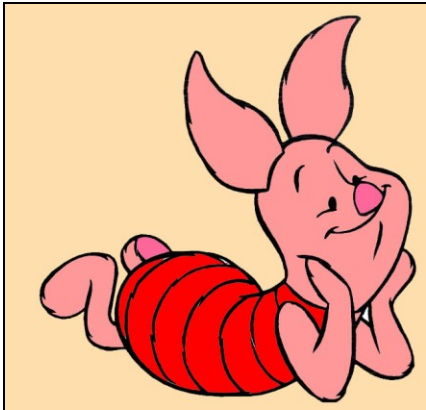
Příloha 11: ukázka realizace hry Živá mince v běžné páté třídě

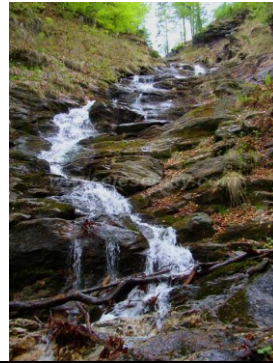
Příloha 1

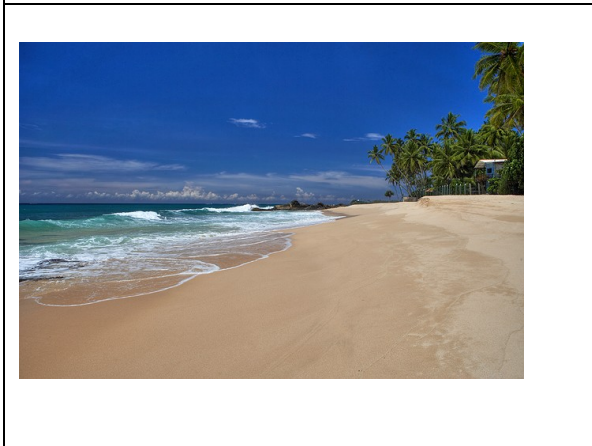
1. Čtyři rohy, žádné nohy.	Přikrývka
2. Čtyři rohy, žádné nohy, chodí to, stojí to.	Dveře
3. Jiné šatí a sama je nahá.	Jehla
4. Má čtyři nohy a nedokáže jít, řekněte, co jen to může být?	Stůl
5. Jedna řada zubů a přece kousá.	Pila
6. Ve vodě plave, na břehu běhá hbitě a plakat umí jako dítě.	Krokodýl
7. Co říká jedna zeď druhé?	Sejdeme se na rohu.
8. Trochu voda, trochu zem, varuju tě. Nechod' sem!	Bláto
9. Uši nemá, slyší to, ústa nemá, volá to.	Telefon
10. Člověk to má vždycky, řeka jen někdy.	Ramena
11. Kdo má klobouk na noze?	Houba

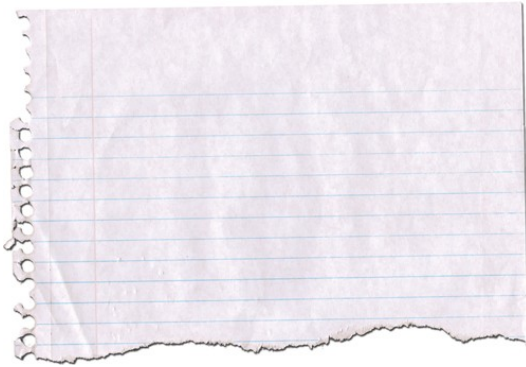
12. Pálí, a přece nejsou horké. Co je to?	Kopřivy
13. Kdo všechno slyší, ale nic na to neříká?	Ucho
14. Suchá tráva na čtyři písmena.	Seno
15. Nemá vlasy a přece se češe?	Ovoce
16. Teče, ale není to tekuté?	Děravý hrnek
17. Kdo přejde řeku a zůstane suchý?	Most
18. Jedno zvíře prý nenosí boty? (nápověda: odpověď hledej v písni)	Husa
19. I když vyjde ven, je pořád doma?	Hlemýžď
20. Který medvídek si nepochutná na medu?	Plyšový

Příloha 2

Příloha 3

Příloha 4

K A K A C A M O MÍLO
 Y K I V Á N E K Ý L Ý D O L
 T T T Y K A T D D Ě D
 K Y K Y T K Y L Ý L Í B Í
 A K A K V A P A R K O M O L E M

K A	K A T K A	M O	M A K R O
Y K	I V Á N E K	Y L	L Í D O L
T T	T Y K A T	D D	D A D
K Y	K Y T K Y	L Y	L Í Š K Y
A K	A D A M E K	O M	O M L O U V Á M

Příloha 5

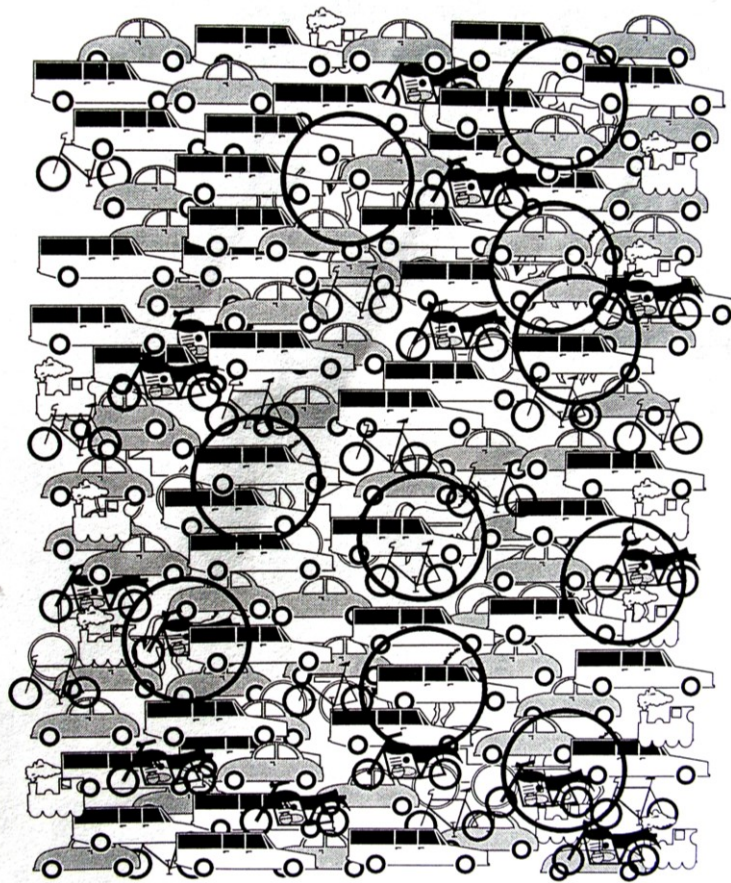
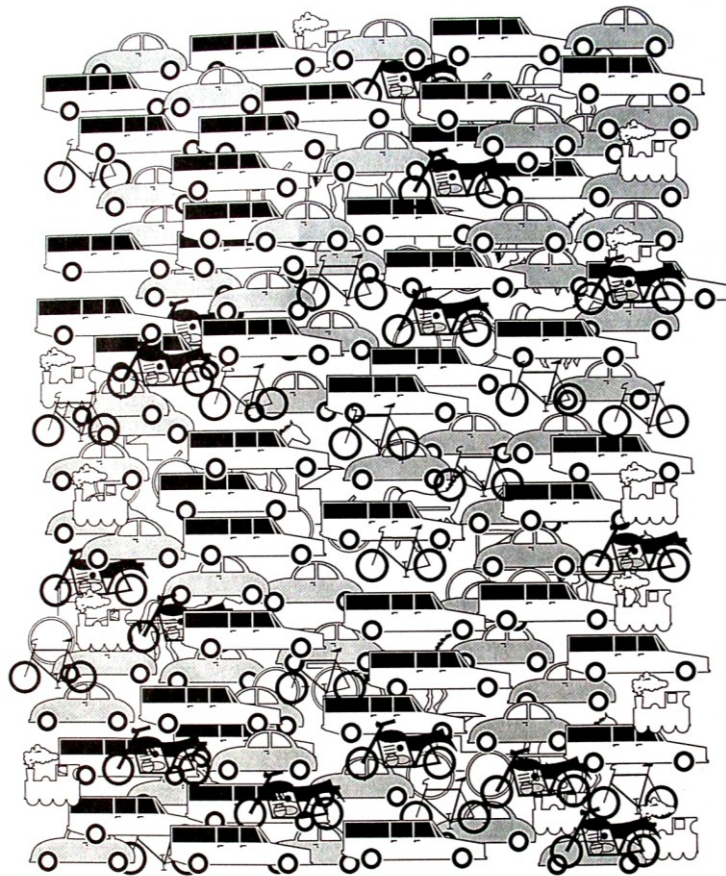

Příloha 6

Aleš bydlel s Cecilkou.
David explodoval ve fotbale.
Gustav házel chobotnice.
Ivoš je kamarád.
Luboš a Martin nachází opice.
Pavel a Quido.
Radek a Silvie tancují.
Umyju vanu.
Adam bulí na cvičišti.
Dana.
Eva fouká.
Gusta.
Honza chrápe v Istanbulu.
Jana a Klára lyžují.
Martička.
Nosí Olin pastelky?
Radek a Simona tancují.
Adam běžel do cíle.
David a Emil.
Fouká hodně?
Ivan jede.

Příloha 7

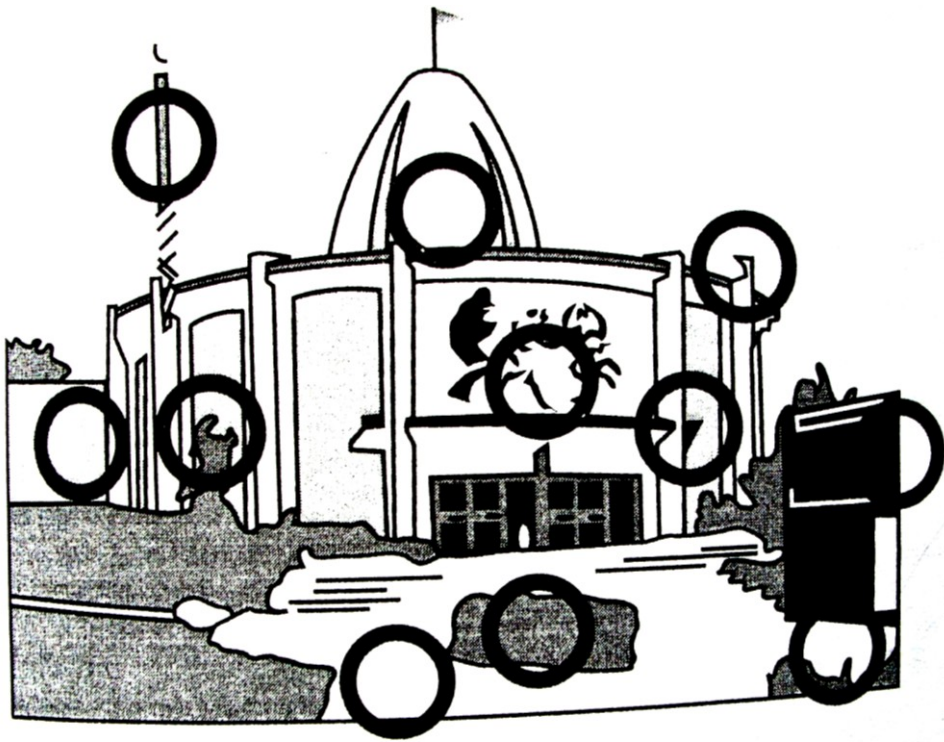
Příloha 8

A

B

Příloha 9

Příloha 10

pomeranč, sukadlo, slupka,
médä, nářmek, řepka,
6

✓
TUBA, HŘEBÍNEK,
✓
ROTKA, SLUNÍČKO,
VAGNETKAPOMERANČ,
PROPIŠKA, VŠVL-
MA, 8

Příloha 11

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Homolková
Katedra:	Katedra primární pedagogiky
Vedoucí práce:	PhDr. Martina Fasnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Nadané děti v primární škole v kontextu současné školské reformy
Název v angličtině:	Gifted children at primary school in context of current educational reform
Anotace práce:	<p>Diplomová práce pojednává o specifikách talentovaných žáků a popisuje možnosti vzdělávání nadaných dětí. Práce je zaměřena na nadané děti v pojetí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.</p> <p>Součástí práce je vytvoření souboru motivačních her, které slouží ke stimulaci žákovi pozornosti. Ukázka realizace her je uvedena v příloze.</p>
Klíčová slova:	nadání, talent, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, individuální vzdělávací plán, identifikace, diagnostika, formy výuky nadaných dětí, druhy nadání, motivace, didaktická hra
Anotace v angličtině:	<p>The thesis deals with the specific talent students and describes the educational opportunities for gifted children. The work is focused on the concept of gifted children in the Framework education programme for elementary education.</p> <p>The work is a set of motivational games are used to stimulate student attention. Sample implementation of the games listed in the Annex.</p>
Klíčová slova v angličtině:	gift, talent, The Framework education programme for elementary education, individual education plan, identification, diagnostics, forms education gifted children, types of gift, motivation, education play
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha 1: dvacet otázek a dvacet odpovědí hry Hádej, hádej, odpovědi vyhledávej</p> <p>Příloha 2: obrázkové karty ke hře Obrázkový příběh</p> <p>Příloha 3: ukázka realizace hry Záchraný kruh v běžné druhé třídě</p> <p>Příloha 4: ukázka realizace hry Čarování s písmenky v běžné čtvrté třídě</p>

	<p>Příloha 5: ukázka hry Slovní lavina v běžné čtvrté třídě</p> <p>Příloha 6: ukázka realizace hry Kouzelná abeceda v běžné čtvrté třídě</p> <p>Příloha 7 : pracovní list hry Zapletený kůň</p> <p>Příloha 8: pracovní list hry Rozdíly</p> <p>Příloha 9: ukázka realizace hry Labyrint v běžné čtvrté třídě</p> <p>Příloha 10: ukázka realizace hry Paměťová hra v běžné třetí třídě</p> <p>Příloha 11: ukázka realizace hry Živá mince v běžné páté třídě</p>
Rozsah práce:	85 stran
Jazyk práce:	český